

Gebiedsplan

Open Akkerland

Collectief : Collectief Midden Groningen
Auteur : Janny Kooistra
Contact : jannykooistra@collectiefmiddengroningen.nl
Versie : 12 november 2019

INHOUDSOPGAVE

1. Aanleiding	5
2. Verantwoording proces.....	6
3. Gebiedsbeschrijving	8
3.1 Ligging	8
3.1.1 Landbouwstructuur.....	10
3.1.2 Bodemkundig en waterhuishouding.....	11
3.1.3 Natuur en landschap	12
4. Doelen, Opgaven en ambities	14
4.1 GLB Doelen.....	14
4.2 Regionale doelen, opgaven en wensen.....	18
4.2.1 Biodiversiteit en landschap.....	18
4.2.2 Klimaat.....	20
4.2.3 Milieu (water en bodem).....	20
4.2.4 Economie, waaronder landbouwstructuur.....	22
4.2.5 Sociaal-maatschappelijk.....	23
5. Gebiedsplan.....	24
5.1 SWOT Analyse.....	24
5.1.1 Sterkten.....	24
5.1.2 Zwakten	24
5.1.3 Kansen.....	24
5.1.4 Bedreigingen.....	24
5.2 Gebiedsplan	24
5.2.1 Confrontatiematrix.....	25
5.2.2 Beleidsissues	26
5.3 Grondgebonden beheermaatregelen.....	28
5.3.1 Conditionaliteit.....	28
5.3.2 Eco-regeling	29
5.3.3 Agro-milieu klimaatmaatregelen (ANLb)	29
5.4 Overige maatregelen.....	30
5.4.1 Investerings.....	30
5.4.2 Innovaties.....	30
5.4.3 Kennis	31
6. Van gebiedsplan naar bedrijfsplan	32

6.1	Boer en collectief aan zet	32
6.2	Zelfsturend puntensysteem voor maatregelen.....	33
6.3	Werking puntensysteem	33
6.4	Regionale sturing en rol collectieven	36
7.	Literatuurlijst & Rapporten	39
8.	Bijlages	40
8.1	Uitwerking maatregelen.....	40
8.2	Agro-, milieu-, klimaatmaatregelen	45
8.3	Regionale sturing	45
8.3.1	Denkbeelden over GLB na 2020 (2021)	45
8.3.2	Uitgangspunten en overwegingen bij groene architectuur	46

1. AANLEIDING

Het huidige EU gemeenschappelijk landbouwbeleid loopt tot en met 2020. Op 1 juni 2018 heeft de Europese Commissie een voorstel gedaan over hoe zij de toekomst van het GLB na 2020 ziet. Lidstaten worden verplicht Nationale Strategische GLB Plannen (NSP) uit te werken waarin zij hun specifieke situatie en behoeften analyseren, streefcijfers vaststellen voor de verwezenlijking van de GLB doelstellingen en interventies ontwerpen die het mogelijk maken de streefcijfers te bereiken en die tegelijk aangepast zijn aan de specifieke nationale en regionale context.

Dit plan is een uitwerking voor het gebied Noord-Groningen als regionale inbreng voor het Nationaal Strategisch Plan (NSP) van de lidstaat Nederland. Het bevat een regionale analyse van waaruit maatregelen zijn uitgewerkt die bijdragen aan de GLB doelstellingen. Er wordt aangegeven waarom we welke maatregelen in het gebied willen treffen, wat hun bijdrage is aan de doelen, waar in de groene architectuur van het toekomstig GLB¹ ze volgens ons thuishoren en welke beloningen / vergoedingen daaraan gekoppeld worden. Dit plan gaat daarmee dus over het gehele grondgebonden deel van het GLB.

¹ In het toekomstig GLB worden Cross Compliance en de vergroeningsmaatregelen vervangen door een zogenoemde versterkte conditionaliteit voor milieu en klimaat (enhanced conditionality). Deze bestaat uit de vigerende wet- en regelgeving en een aantal maatregelen die gelden als minimale milieurendvoorwaarden voor boeren die geld ontvangen vanuit het GLB (zowel premies en betalingen vanuit de 1e en/of de 2e pijler). In pijler 1 worden Eco-regelingen geïntroduceerd, deze zijn voor lidstaten verplicht om in te voeren, maar boeren kunnen vrijwillig wel of niet voor deelname kiezen. Elke lidstaat stelt een lijst op van landbouwpraktijken die onder dit Eco-regeling vallen. De maatregelen onder een Eco-regeling moeten bovenwettelijk zijn en verder gaan dan de vereisten onder de versterkte conditionaliteit. De agro-milieu-klimaat maatregelen van pijler 2 blijven gehandhaafd en kunnen alleen toegepast worden in ANLb-gebieden en bieden boeren de vrijheid om wel of niet mee te doen.

2. VERANTWOORDING PROCES

Wat is een gebiedsproces? Wikipedia zegt: Een gebiedsproces is een proces gericht op het koppelen van belangen en het verbinden van **partijen in een gebied** voor een goede afweging van te realiseren doelen met belangen en mogelijkheden van betrokken partijen in het gebied op basis van beschikbare middelen.

Gebiedspartijen als provincie, gemeentes en waterschap hebben hun eigen beleid. Dat dient allemaal met elkaar te worden afgestemd voor het agrarisch gebied. Nu het nieuwe landbouwbeleid vanuit Europa regionaal kan worden ingezet, is de noodzaak om deze partijen met elkaar in contact te brengen voor zover dat nog niet gebeurd. Het collectief kan hierin een verbindende rol hebben, mede doordat zij de boeren al vertegenwoordigt naar de overheid (provincie) in het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb).

De volgende partijen zijn betrokken:

- De gemeenten Het Hogeland en Loppersum.
- Waterschap Noorderzijlvest als waterschapspartij in dit gebied.
- LTO Noord, afdelingen Fivelingo en Het Hogeland. Hiermee zijn de agrarische ondernemers als bestuur vertegenwoordigd.
- Provincie Groningen.
- De Terrein Beherende Partijen (TBO) Natuurmonumenten, Landschapbeheer Groningen, Groninger Landschap en Staatsbosbeheer.
- De Wild Beheer Eenheden van Eemsmond en Fivelgo.

Met gebiedspartijen zijn er enkele groepsgesprekken geweest en enkele individuele gesprekken. In de gesprekken is minder gesproken over het kenmerkende van het gebied dan verwacht, mede omdat er voldoende literatuur beschikbaar was hierover. Er zijn diverse nota's, documenten, beleidsplannen en visies die het gebied beschrijven. Er is gesproken over de opgaves die er liggen vanuit wetgeving, de doelen die gesteld zijn en de wensen van de verschillende partijen. Daarmee zijn er nog geen plannen gemaakt. Voordat er daadwerkelijk iets nieuws in werking is gezet, is er een hoop tijd voorbij. Er zijn fusies van gemeentes, wisselingen in functies en bijeenkomsten die afgezegd zijn door de partijen. Regelmatige ontmoetingen door het jaar heen zullen dergelijke gebiedsprocessen ten goede komen.

Met de boeren uit het gebied zijn er diverse bijeenkomsten geweest. De boeren waren allen akkerbouwers, woonachtig in het gebied en vertegenwoordigde de diversiteit die er in het gebied bestaat: jonge akkerbouwers die, net afgestudeerd, aan het werk waren, enkele boeren die 'de gemiddelde boer' vertegenwoordigen en een drietal 'voorlopers'; boeren die in hun hele bedrijfsvoering duurzaamheid, biologisch en/of natuurinclusief geïntegreerd hebben. Deze denktank van boeren liep parallel met de gesprekken met de andere gebiedspartijen en werkten enerzijds als klankbord en anderzijds kwamen juist uit deze groepering goede en praktische maatregelen om een stap vooruit te doen in het nieuwe GLB. Ook na de groepsbijeenkomsten is er diverse keren contact geweest om de lokale situatie in het gebied goed in beeld te krijgen. Uit de gesprekken bleek dat boeren al veel doen op het gebied van een zwaardere vergroening, veelal vanuit zichzelf en niet vanuit wetgeving. Bij RVO is niet alles bekend. Duidelijk blijkt het ondernemerschap van de boeren.

Bij ondernemerschap hoort keuzevrijheid zegt men. Daarom is het belangrijk dat in het nieuwe GLB keuzevrijheid moet blijven.

Uit literatuuronderzoek blijkt ook dat er al heel veel rapporten geschreven zijn. Onderzoeken ter voorbereiding op een nieuwe GLB periode, rapporten vanuit regelingen van het Ministerie van Economische Zaken, maar ook lokale onderzoeken vanuit Natuurverenigingen. Het is van waarde om deze rapporten blijvend onder de aandacht te brengen. Veelal staan er adviezen in die ook vandaag de dag weer als nieuwe uitkomst gepresenteerd kunnen worden.

Dit gebiedsplan is geschreven tijdens het groeiseizoen van de akkerbouwgewassen. In die periode zijn diverse bijeenkomsten met akkerbouwers bezocht: open dagen van proefboerderijen, voorlichtingsbijeenkomsten en excursies in het veld. Iedere bijeenkomst geeft gelegenheid om in gesprek te gaan met de boeren. Hoe bekijken zij de ontwikkelingen in de maatschappij, wetgeving die steeds aangescherpt wordt, naar de kritische consument, de enthousiaste burger en het contact met overheidsinstellingen. Deze bijeenkomsten zijn bijzonder waardevol geweest om een goed beeld te krijgen van de sector. Toch zijn de wintermaanden meer geschikt om met akkerbouwers in gesprek te gaan vanwege de druk op het werk. Tijdens deze maanden leek het alsof er een tweetal processen gaande waren. Enerzijds het in beeld brengen van de wensen en behoeften van de gebiedspartijen. De partijen formuleerden ieder vanuit hun eigen expertise de aandachtspunten en het belang hiervan voor de blauwgroene diensten. Het andere proces betreft het nieuwe GLB. De internationale regels worden nationaal en regionaal uitgerold. Maar het GLB is ook een individueel gebeuren, omdat de boer zelf de betalingsrechten moet aanvragen op basis van zijn relatienummer. In deze pilot kijken we naar de regionale vergroening en de mogelijkheden voor een toeslag voor extra prestaties door de boer, gecombineerd met een samenwerking met de buurman. Wellicht dat in de toekomst ook andere gebiedspartijen kunnen integreren in het GLB. Vooralsnog lijken de toeslagrechten een individuele beloning, gekoppeld aan het bezit van de boer, namelijk zijn land.

Deze beide processen willen we parallel laten lopen en onderling met elkaar verbinden. Dat is een voortdurende ontwikkelingsgang van gebeurtenissen en ontmoetingen met gebiedspartijen waarin keuzes gemaakt worden. Die keuzes leiden tot beleid en kunnen vertaald worden naar de uitvoering van lokale plannen in het agrarisch gebied. Met het nieuwe GLB dat meer regionaal wil gaan werken, kunnen lokale plannen geïntegreerd worden in het GLB.

3. GEBIEDSBESCHRIJVING

In dit hoofdstuk wordt het gebied beschreven dat gebruikt wordt voor dit project. Afbeelding 1 geeft een weergave van dit gebied.

Figuur 1 Het noordoostelijk gedeelte van de provincie Groningen

3.1 Ligging

Het gebied ligt in het noorden van de provincie Groningen en valt grotendeels onder gemeente Loppersum en gemeente Het Hogeland (voormalig gemeente Eemmond). In het oostelijke gebied vallen gemeente Delfzijl en gemeente Appingedam er nog in (figuur 2).

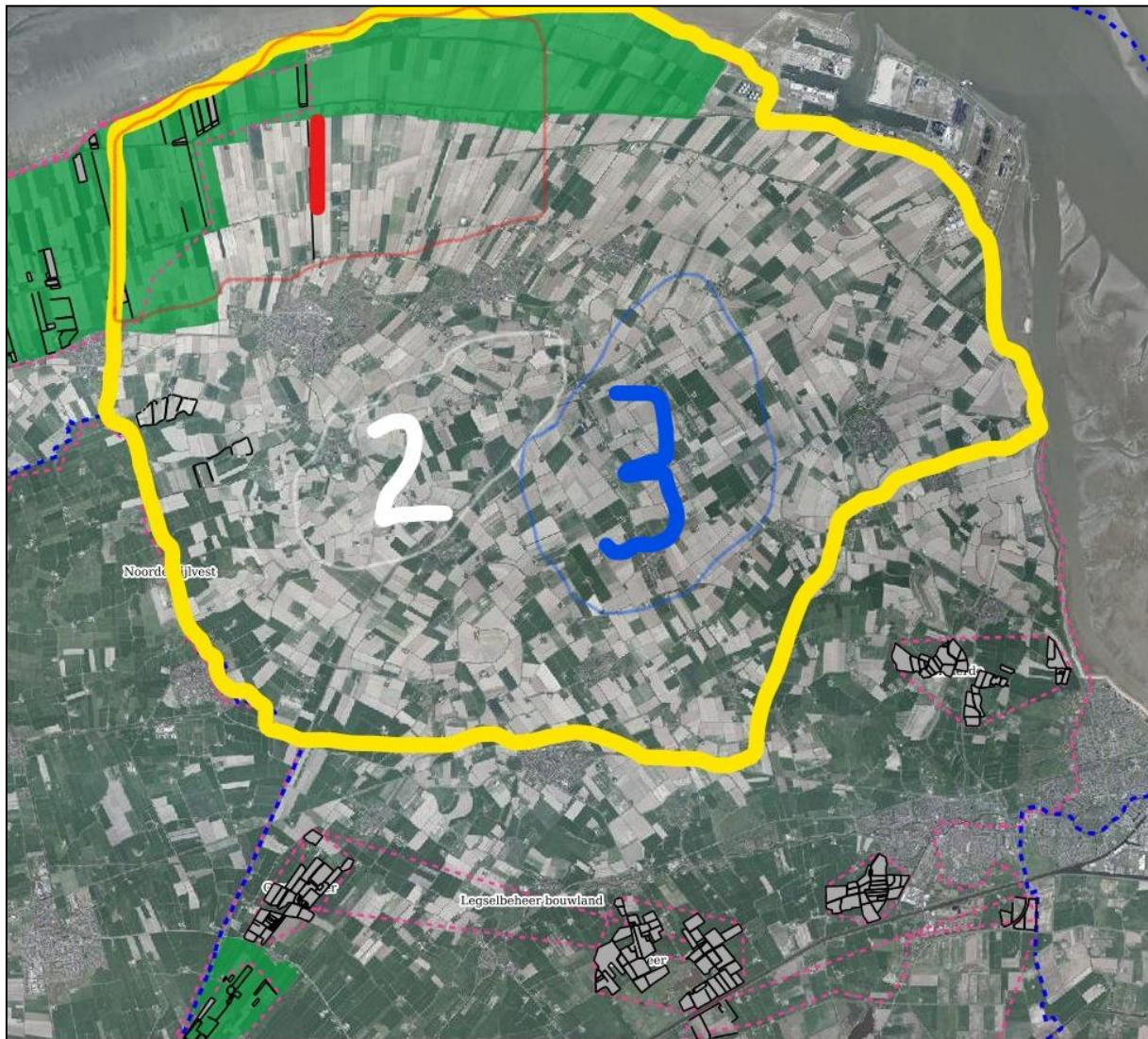

Figuur 2 Het gebied ligt in de gemeentes Loppersum, Het Hogeland, Appingedam en Delfzijl

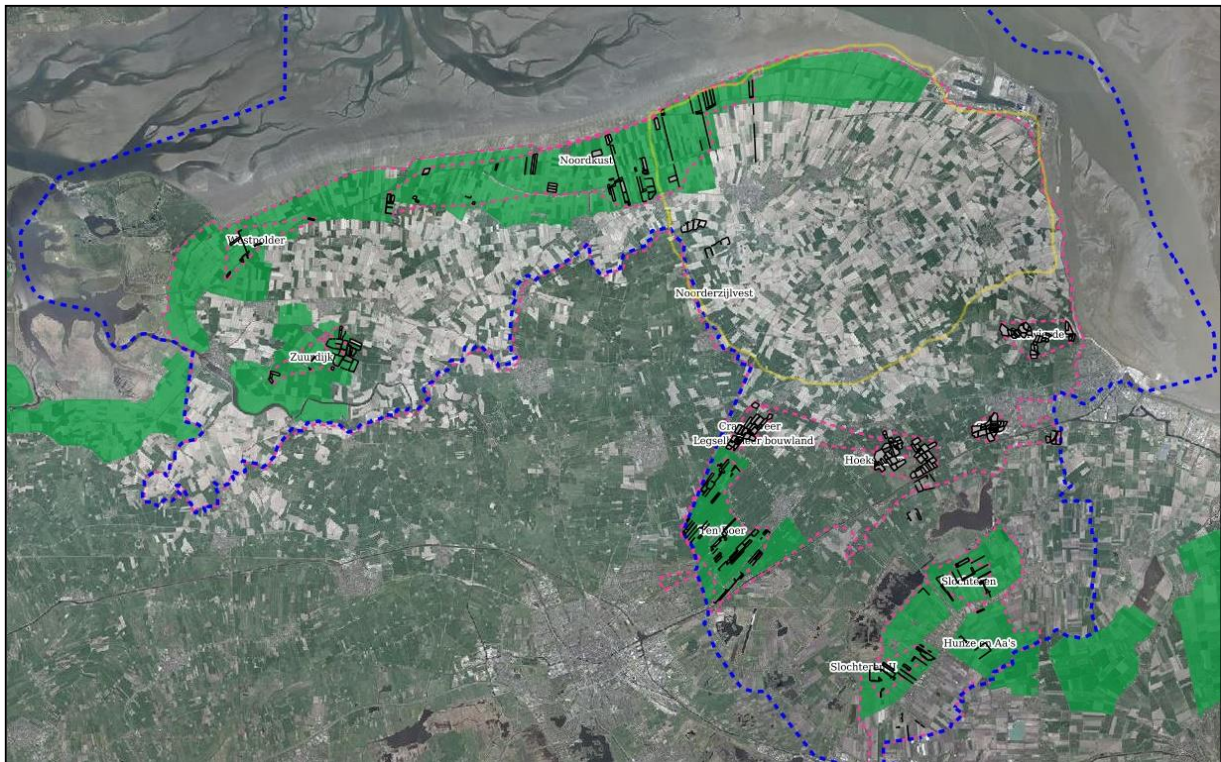
In het plangebied worden 3 deelgebieden onderscheiden (figuur 3). Het hele gebied valt onder het beheer van waterschap Noorderzijlvest en is onderdeel van het werkgebied van Collectief Midden Groningen (figuur 4):

- Deelgebied 1 (rood): In rood aangegeven en ook wel het dijkengebied genoemd. In het uiterste noorden langs de zeedijk bevindt zich deelgebied 1. Op sommige percelen ligt ANLb-beheer (akkerbouw).

- Deelgebied 2 (wit): Het wierdenlandschap is het zuidwestelijke gedeelte. Het gebied ligt ten oosten van de lijn Usquert, Middelstum en wordt begrensd door de Eemshavenweg.
- Deelgebied 3 (blauw): Het wierden- en marenlandschap ligt in het oostelijk gedeelte en is een wierdenstreek met kronkelende maren. De westelijke grens is de Eemshavenweg en de oostelijke grens is de reguliere weg tussen Groningen en Delfzijl.

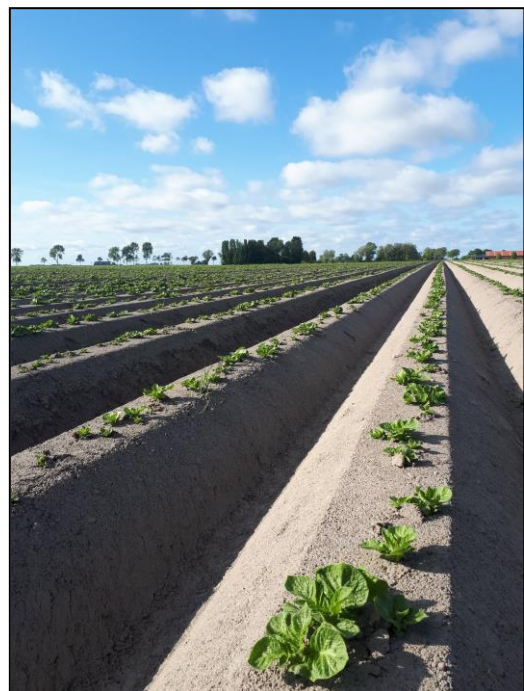
Figuur 3 Werkgebieden gebiedsplan, opgedeeld in 3 deelgebieden

Figuur 4 Het werkgebied van Collectief Midden Groningen. Het groen gearceerde gebied is het Akkerbouwgebied dat in ANLB beheer valt. Het geel omrande gebied is geselecteerd voor het gebiedsplan

3.1.1 Landbouwstructuur

Het landbouwkundig gebruik bestaat uit akkerbouw. Het gebied is een kleigebied, met zowel zeelei en zavel. Het gematigde zeeklimaat in dit gebied maakt het zeer geschikt voor de teelt van hoogwaardige pootaardappelen en daarom domineert de pootaardappel hier de teelt. Het bouwplan is bijna overal 1:3. Het teeltplan omvat pootgoed, suikerbiet, wintertarwe, peen en/of ui. Bij deze gewassen wordt vooral kunstmest gebruikt en weinig dierlijke mest. Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (kg w.s. per ha) en de milieubelasting (MBP per ha) ligt bij uien en de meeste aardappeltypes hoog, al zitten er verschillen in ras.

Vanwege de vruchtbare landbouwgronden worden hier hoog salderende gewassen geteeld en is de prijs van deze gronde hoog (richting 100.000 euro/ha). De producten zijn grotendeels bestemd voor de export. Het gemiddelde areaal per bedrijf is ongeveer 80 hectare en de leeftijd van boeren ligt gemiddeld tussen de 40 en 65 jaar. Veelal wordt het bedrijf van generatie op generatie overgedragen. Het is een echt agrarische 'productielandschap'. Er zijn enkele bedrijven die zich met verbredingsactiviteiten als Loonwerk voor derden en het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer bezighouden, maar deze inkomsten bedragen minder dan 10%. In het verleden zijn er diverse

ruilverkavelingen geweest. In het deelgebied marenland (3) is naast akkerbouw (60%) ook grasland (30%).

De waterkerende zeedijk (Ommelanderzeedijk) beschermt het binnendijkse gebied tegen het buitenwater. Landinwaarts ligt de oude zeedijk, welke tegenwoordig geen bescherming meer biedt. De Oudendijk was de eerste zeedijk en stamt uit de tiende of elfde eeuw en is nog steeds zichtbaar in het landschap. De dijk was een halve tot een hele meter hoog. Waar je ook kijkt, je ziet altijd een dijk.

Middels het recht van opstrek zijn indertijd veel oude zomerkaden opgehoogd tot nieuwe winterdijken, waarna het achterliggende land is ingepolderd. Het zijn nieuwe polders van honderd tot tweehonderd jaar oud. Kenmerkend hier zijn de 'opstreckende heerden, smalle stroken ingepolderd land'. Buiten de nieuwe zeedijk liggen de kwelders, die voor een deel voor begrazing door schapen en runderen worden benut. Het gebied ligt ruim boven de zeespiegel, in tegenstelling tot de lager gelegen streken in het midden van het gebied (wierdenlandschap).

Figuur 5 Dijken in het landschap

3.1.2 Bodemkundig en waterhuishouding

Het gebied wordt getypeerd als een zeekleigebied met verschillende bodemtypen. Er zijn kalkrijke en kalkarme gronden, variërend van lichte zwavel tot zware klei. Als gevolg van de aardgaswinning bij Slochteren daalt de bodem in grote delen van de provincie Groningen. Deze daling is het grootst rondom Loppersum en heeft onder meer gevolgen voor de waterhuishouding in het gebied. Ten behoeve van de landbouw wordt het gebied intensief ontwaterd door middel van drainage. Hierdoor is het land begaanbaar en bewerkbaar. Kenmerkend voor de sloten en watergangen in het gebied is de grote lengte aan riet, vooral in het dijklandschap. Verder is ten behoeve van de landbouw in het gebied een zoetwatersysteem aangelegd om de verzilting tegen te gaan. Het hele gebied valt onder het beheergebied van Waterschap Noorderzijlvest.

Het dijkengebied valt onder waterlichaam Noordoostelijk Kustgebied. Het bestaat uit een stelsel van (voormalige) wadgeulen en gegraven kanalen (figuur 6). De bemaling vindt plaats door de gemalen Spijksterpompen en Noordpolderzijl. In de zomer functioneert het zoetwater-aanvoersysteem om zoute kwel tegen te gaan. De watergangen in het gebied zijn grotendeels beschoeid.

Het wierdengebied is een oud kweldergebied, onderdeel van de streek Fivelingo, welke vernoemd is naar het vroegere riviertje de Fivel. Het gebied wordt gekenmerkt door maren en kwelders. De werking van de zee op de maren is nu geheel verdwenen. Er zijn verschillende stuwen en duikers aangebracht. De bodemsamenstelling van de wateren is overal gelijk, er is nauwelijks sprake van biodiversiteit, uitgezonderd bij de natuurvriendelijke oevers.

Figuur 6 Afbeelding hoofdwatervan van het gehele gebied (Waterschap Noorderzijlvest)

3.1.3 Natuur en landschap

In het plangebied zijn twee landschapstypen te onderscheiden: het wierdenlandschap en het dijenlandschap. Deze landschapstypen hebben elk hun eigen kenmerken.

Het dijenlandschap bestaat voor het overgrote deel uit grootschalige tot zeer grootschalige open gebieden. Plaatselijk komen langs (voormalige) dijken reeksen puntsgewijze verdichtingen voor in de vorm van boerderijen met erfbeplantingen of boomgaarden. Lijnvormige verdichtingen (in de vorm van beplantingen) komen langs de randen van het gebied voor. Het landschap kent een vlakke ligging en bestaat hoofdzakelijk uit grote akkerbouwpercelen. Er liggen verschillende kleine landschapselementen zoals dobben, eendenkooien en coupures. Buitendijks zijn de onbedijkte kwelders en slikken onderdeel van het zoutwater-getijdenlandschap van de Waddenzee. Ze vormen een beschermd natuurgebied en zijn onderdeel van het UNESCO Werelderfgoedgebied Waddenzee.

In het binnendijkse gebied zijn kenmerkende soorten niet zo makkelijk te benoemen. De natuurwaarde is in dit gebied beperkt. Er wordt ook meer aandacht geschonken aan cultuurhistorische waarden, omdat de natuurwaarden om allerlei redenen minder makkelijk te verbeteren zijn. In het verleden zijn er diverse ruilverkavelingen geweest waardoor diverse landschapselementen zijn verdwenen. Er zijn weinig insecten. Deze gebieden zijn kleine, geïsoleerde objecten met een geringe bloemrijkdom die onder andere veroorzaakt wordt door verdroging (landbouwpeil), verzuring en vermesting (stikstofdepositie). Door verzuring en vermesting neemt de biodiversiteit af. Weinig insecten betekent ook weinig insecteneters.

Er zijn diverse kleine dorpsbossen waar veel algemene vogelsoorten voorkomen als winterkoninkje, roodborstje en merel. In sommige van deze bosjes zijn ook kolonies te vinden van roeken en blauwe reigers. Bijzonder in deze bossen is de veelvuldige

aanwezigheid van het oranjetipje. Die profiteert van het extensieve maaibeheer van bermen, schouwpaden en kleine grasveldjes. En door de schaduw van het bos blijven de grasstroken vochtig genoeg in het voorjaar zodat de waardplanten, pinksterbloem en look zonder look, voldoende aanwezig zijn.

Het wierdenlandschap kenmerkt zich door de wierden (opgehoogde stukken land) en de grote mate van openheid. Deze openheid wordt versterkt doordat beplanting vrijwel ontbreekt. Binnen het wierdenlandschap komen twee karakteristieke vormen van verkaveling voor: de onregelmatige blokverkaveling en de radiale verkaveling (in de vorm van een wiel). De onregelmatige blokvormige verkaveling is ontstaan doordat sloten en kreken werden gebruikt voor de afvoer van het overtollige water. Veel van deze natuurlijke waterlopen zijn in het verkavelingspatroon opgenomen. Overige karakteristieke elementen van een wierdenlandschap zijn de kronkelende maren (natuurlijke waterlopen), de oude (vaak beplante) verbindingswegen tussen de dorpen en een onregelmatige verkavelingsstructuur. Verspreid door het landschap liggen waardevolle (landschaps)elementen, zoals kleine wierden, borgen (kleine kastelen) en kloosterterreinen.

In verband met de schaalvergroting van de landbouwbedrijven worden er tegenwoordig keukentafelgesprekken gevoerd met de gemeente, provincie en de Welstandscommissie om te komen tot een herinrichtingsplan van het erf. Daarbij worden van de ondernemer prestaties gevraagd in de vorm van onder andere aankleding en inrichting van het bouwperceel en (eventueel) compenserende maatregelen. Bij agrarische bedrijfsbebouwing wordt als uitgangspunt gehanteerd 'het streven naar bundeling en landschappelijke inpassing'.

De provincie heeft in het Natuurbeheerplan het dijkenlandschap aangewezen als beheergebied akkerbouw (het ANLb). De belangstelling is voornamelijk voor de pakketten Kruidenrijke akkerrand en Bufferstroken (i.s.m. Noorderzijlvest) maar ook Vogelakker en Wintervoedselakker, en recent Vogelgraan.

4. DOELEN, OPGAVEN EN AMBITIES

4.1 GLB Doelen

Het nieuwe GLB heeft vanuit de Europese Commissie (EC) als hoofdthema's: decentralisatie van de regelgeving, vereenvoudiging en vergroening. Ook in het vorige GLB was vergroening een belangrijk thema, waarbij vergroeningsmaatregelen een bijdrage moesten leveren aan de opgaven voor milieu, klimaat en biodiversiteit. Gebleken is dat de vergroening zoals deze in het huidige GLB worden uitgevoerd, geen substantiële bijdrage levert aan de milieu- en klimaatdoelen en -opgaven. Belangrijke redenen hiervoor zijn het ontbreken van duidelijke, ambitieuze doelen en het feit dat veel boeren al voldeden aan de vergroeningseisen voordat de maatregelen van kracht werden. Om deze reden is door de EC voorgesteld om het GLB meer doelgericht in te vullen. Lidstaten krijgen in het nieuwe GLB de ruimte om zelf vorm te geven aan het beleid. Door een op maat gemaakte aanpak kunnen lidstaten beter inspelen op welke maatregelen er in verschillende regio's mogelijk zijn en welke specifieke behoeften er leven bij boeren. Hierdoor kan de efficiëntie en effectiviteit van het GLB verhoogd worden. De EC stelt dat in het nieuwe GLB de nadruk niet op regels en handhaving moet liggen, maar op vooruitgang en concrete resultaten. Hiervoor stelt de Commissie dat de belangrijkste doelstellingen van het toekomstige GLB moeten zijn:

1. Het bevorderen van een slimme en veerkrachtige landbouwsector;
2. Een wezenlijke bijdrage leveren aan milieu- en klimaatdoelstellingen van de EU;
3. Het versterken van de sociaaleconomische structuur van plattelandsgebieden.

De hoofddoelstellingen van de EC kunnen uitgewerkt worden in specifieke doelen en eventuele subdoelen. Eerst op lidstaat niveau en vervolgens op gebiedsniveau vertaald worden naar effectieve maatregelen. Voor dit gebiedsplan welke de basis vormt voor de invulling van de groenblauwe architectuur in Collectief Midden Groningen is de tweede hoofddoelstelling het meest relevant. In de navolgende paragrafen worden de drie hoofddoelstellingen uitgewerkt waarbij de meeste diepgang wordt gezocht in de tweede hoofddoelstelling. Eerst op hoofdlijnen in paragraaf 4.1 waarbij deze hoofddoelstelling zal worden toegelicht en later in paragraaf 4.2 de vertaling van deze abstracte doelstelling naar een concrete uitwerking voor dit gebied. Bij de uitwerking van de doelen is gebruik gemaakt van het Doelenkader GLB2020 (WUR, 2018).

Ad 1. Het bevorderen van een slimme en veerkrachtige landbouwsector

Dit hoofddoel is gericht op de positie van de boer binnen de landbouwsector, waarbij wordt gestreefd naar financieel duurzame landbouwsystemen met een sterke positie voor de boer. Om dit te realiseren, zijn de volgende subdoelen opgesteld:

1. Zorgen voor goed inkomen voor de boer: dit doel is specifiek gericht op individuele boeren, waarbij ondernemers met een potentieel risicovolle positie worden ondersteund. Deze (financiële) ondersteuning kan worden ingezet voor:
 - a. Het stimuleren van nieuwe gemengde bedrijfsconcepten
 - b. Het verbeteren van de positie van boeren met problematische schulden
 - c. Het regelen van collectieve oogstverzekering (risico's m.b.t. weer, ziekte- en plaagmanagement)
 - d. Voortzetting van landbouw in gebieden met natuurlijke handicaps stimuleren

2. Bevorderen van concurrentievermogen en verbeteren van marktpositie: ook dit doel is gericht op ondersteuning van boeren, echter ligt de focus op de keten waarbij wordt gewerkt aan:
 - a. Het stimuleren van regionale producten
 - b. Het bevorderen van innovatie voor milieu en klimaat doelen
 - c. Positionering van Nederlandse producten op basis van duurzaamheid
3. Bevorderen van de positie van de boer in de keten: hierbij wordt gewerkt met partijen over de gehele keten waarbij boeren zich kunnen verenigen en er wordt gestreefd naar:
 - a. Transparantie en eerlijke afspraken in de keten (tussen producenten en afnemers)
 - b. Het stimuleren van meer duurzaamheidsconcepten/afspraken in de keten
 - c. Het stimuleren van afzetcoöperaties

Ad 2. Het verbeteren van de natuurlijke leefomgeving en verminderen van de impact van klimaatverandering

Hier wordt gefocust op de natuurlijke omgeving rondom agrarische bedrijven waarbij wordt gewerkt aan het beschermen en versterken van natuur en (cultuurhistorisch) landschap en bijbehorende ecosystemen. Verder wordt er gestreefd naar een duurzaam gebruik van hulpbronnen en moet er een bijdrage worden geleverd aan de landelijke doelen om klimaatverandering te verminderen. Hieronder staan de subdoelen beschreven, welke op regionaal niveau nader kunnen worden gespecificeerd:

1. Bijdragen aan verminderen van en aanpassing aan klimaatverandering, waarbij specifiek wordt gewerkt aan de reductie van broeikasgassen en maatregelen moeten aansluiten bij de doelen die specifiek voor de landbouw zijn opgesteld.
2. Stimuleren van duurzaam en efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen, gericht op bodem, water en lucht.
3. Bescherming van cultuurlandschap en cultureel erfgoed in agrarische gebieden.
4. Stoppen en herstel van verlies biodiversiteit en achteruitgang van ecosystemen, waarbij wordt gefocust op maatregelen die kunnen worden doorgevoerd op agrarische bedrijven (goede kwaliteit landbouwgronden, natuurinclusieve landbouw) en de instandhouding van soorten en habitats, zoals (weide- en akker)vogels en insecten. Verder moet er worden gewerkt aan het behoud van de genetische diversiteit van zowel gewassen en gedomesticeerde dieren, als wilde flora en fauna.

Met de nieuwe landbouwvisie van Minister Carola Schouten is de nadruk gelegd op een omslag in Nederlandse landbouwsystemen naar kringlooplandbouw. Hierbij ligt de focus op het gebruik van zo min mogelijk grondstoffen en de verliezen (van zowel grondstoffen als eindproducten) te minimaliseren. Producten die het bedrijf verlaten dienen als eindproduct of als grondstof voor een andere schakel in de kringloop om deze zo goed mogelijk te sluiten. Door het minimaliseren van het gebruik van grondstoffen, en de uitstoot van schadelijke stoffen zoveel mogelijk te beperken, komt kringlooplandbouw de natuur ten goede. Op deze manier kunnen bedrijven inspelen op de natuur en de bedrijfsvoering zo vormgeven dat zowel het bedrijf als de omgeving hier baat bij heeft. Hierbij speelt ook natuurinclusieve landbouw een belangrijke rol, wat de omslag naar kringlooplandbouw ondersteunt en

versterkt. De visie van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vormt zo de basis van deze tweede hoofddoelstelling en vanuit daar kan op regionaal niveau worden gekeken hoe (verschillende vormen van) kringlooplandbouw en natuurinclusieve landbouw kunnen worden ingevuld. Het realiseren van deze doelstelling kent verschillende uitwerkingen en diverse (beleids)programma's onderstrepen de verschillende mogelijkheden om de natuurlijke omgeving rondom agrarische bedrijven te versterken. Hierbij liggen opgaven voor bodem, water, natuur en klimaat. Deze programma's worden hieronder toegelicht. De doelstellingen die per thema zijn opgesteld kunnen een doorwerking hebben op andere thema's, waarbij moet worden gekeken of doelstellingen en daaruit voortvloeiende maatregelen elkaar versterken of mogelijk tegenwerken.

Bodem

In het kader van de omslag naar kringlooplandbouw heeft Minister Schouten het belang onderstreept van gezonde landbouwbodems, welke is beschreven in de Bodemstrategie. Hierbij ligt de nadruk op het behouden en versterken van de bodemkwaliteit door middel van duurzaam bodembeheer. Dit is met name gefocust op de kwaliteit van bodemleven en het gehalte van organische stof. Versterking van deze punten heeft effect op de bodemvruchtbaarheid, het watervasthoudend vermogen van de bodem en de biodiversiteit. De balans tussen landbouw en natuur kan zo worden hersteld, waardoor duurzaam bodembeheer bijdraagt aan de doelstelling om de natuurlijke leefomgeving te herstellen en landbouw te verduurzamen.

Water

De opgave om de waterkwaliteit te verbeteren is binnen Europa vastgelegd in het Kaderrichtlijn Water (KRW) die voor Nederland worden vertaald naar landelijke kaders en de verantwoordelijkheid zijn van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat. Maatregelen die hieronder vallen worden uitgevoerd door zowel het Rijk, de Provincie als waterschappen en dienen bij te dragen aan de verbetering en bescherming van de chemische en ecologische grondwater- en oppervlaktewater-kwaliteit. De EC stelt hiervoor dat de waterbehoefte van flora en fauna moet worden beschermd, dat (drink)waterbronnen op lange termijn kwalitatief en kwantitatief worden verbeterd en dan de gevolgen van overstromingen en perioden van droogte worden ingeperkt. Regionaal kunnen deze doelstellingen worden uitgewerkt via waterbeheer door waterschappen. Het ANLb kan hier ook gedeeltelijk aan bijdragen door in specifieke gebieden te werken aan de waterkwaliteit.

Het KRW werkt ook door in andere doelstellingen die vanuit de EC zijn opgesteld, waarvan het actieprogramma Nitraatrichtlijn een belangrijk onderdeel vormt. Dit actieprogramma is gericht op de verbetering van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater en sluit hierdoor één op één aan op de doelstellingen van het KRW. Het heeft als doel de waterverontreiniging die wordt veroorzaakt door stikstof en fosfaat uit agrarische bronnen te verminderen en te voorkomen, waarbij het meststoffenbeleid een belangrijk onderdeel vormt. Het zesde actieprogramma Nitraatrichtlijn, welke loopt van 2018 tot 2021, richt zich op maatregelen rondom het gebruik van mest, de manier waarop mest wordt toegepast en (beperkingen van) de mestproductie. Verder is in het zesde actieprogramma het fosfaatrechtenstelsel van kracht geworden, welke de omvang van de melkveestapel beperkt en grondgebondenheid stimuleert. Dit laatste sluit weer één op één aan op de visie van de Minister op kringlooplandbouw in Nederland.

Natuur

De opgaven om de natuur en haar biodiversiteit in Europa te beschermen zijn vastgelegd in de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn van de Europese Unie. In deze richtlijnen wordt aangegeven welke natuurlijke habitats en bijbehorende flora en fauna beschermd moeten worden, waar elke lidstaat verantwoordelijk voor is. Hierbij richt de Vogelrichtlijn zich specifiek op in het wilde levende vogelsoorten en worden andere dier- en plantensoorten beschreven in de Habitatrichtlijn. In gebieden waar beschermde dier- en plantensoorten voorkomen worden beschermingszones aangewezen, welke vallen onder de Natura 2000 gebieden.

Bepaalde beschermde dier- en plantensoorten komen voor in beschermingszones welke nauw zijn verbonden met agrarische gronden. Om in deze gebieden de (internationale) natuurdoelen te realiseren is in 2016 het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingevoerd, waarbij het voor agrariërs mogelijk is om subsidie te ontvangen voor beheermaatregelen die zij doorvoeren op het agrarisch bedrijf ten behoeve van natuur- en landschapsbescherming. Via het ANLb worden de leefgebieden van soorten die zich in het agrarisch gebied bevinden in stand gehouden. Het ANLb gaat uit van een gebiedsgerichte aanpak voor agrarisch natuurbeheer

Klimaat

De landbouw heeft de opgave om een bijdrage te leveren aan het verminderen van en aanpassing aan klimaatverandering. Hierbij zijn in het klimaatakkoord doelen opgesteld voor de landbouw welke zich in grote lijnen richten op: het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen en het vergroten van de opslag van CO₂. Het uiteindelijke doel is om in 2050 de landbouw en het landgebruik in Nederland klimaatneutraal te maken. Ook het terugdringen van ontbossing wordt gezien als een manier om meer CO₂ op te nemen door bomen.

Verder liggen er specifiek voor de veehouderij kansen om een rol te spelen in bovenstaande doelstellingen. Hierbij vormt mestverwerking een belangrijk aspect, waarbij aangepaste stallen zorgen voor minder methaanuitstoot. Ook aangepast diervoer, zuinige stallen en landbouwmachines en kringlooplandbouw bieden kansen om de uitstoot van broeikasgassen vanuit de landbouw te beperken. Maatregelen die deze doelen kunnen realiseren sluiten aan op de doelstellingen voor bodem, water (specifiek het actieprogramma Nitraatrichtlijn) en natuur.

Ad 3. Het versterken van de sociaal-economische structuur van plattelandsgebieden

Dit doel richt zich op het stimuleren van de sociaaleconomische positie van rurale gebieden. Om dit te realiseren, wordt er gefocust op het aantrekken van nieuwe boeren en het bevorderen van ontwikkeling van nieuwe agrarische bedrijven, waarbij jonge ondernemers moeten worden ondersteund. De leefbaarheid in het landelijk gebied moet worden vergroot, met name in krimpgebieden, waarbij circulaire economie wordt gestimuleerd. Tot slot is het van belang om maatschappelijke uitdagingen op het gebied van voedsel en gezondheid aan te pakken, welke zich specifiek richten op het samenbrengen van boer en consument en de eiwittransitie, waarbij zowel de productie als consumptie van plantaardige eiwitten moet worden gestimuleerd.

4.2 Regionale doelen, opgaven en wensen

In deze paragraaf wordt beschreven welke doelen, opgaven en wensen de verschillende partijen hebben in dit gebied. Waar nodig wordt onderscheid gemaakt tussen het dijkengebied en het wierdengebied, welke gebruikt kan worden in de planvorming.

4.2.1 Biodiversiteit en landschap

Een grotere verscheidenheid aan levensvormen binnen de omgeving is een wens van alle partijen. De natuurlijke soortenrijkdom in agrarische systemen, agrobiodiversiteit, kan benut worden voor meer duurzame teeltsystemen. Die functionele agrobiodiversiteit (FAB) kan versterkt worden door de inzaai van bloemrijke akkerranden, door een ander maaibeheer van slootkanten of verbetering van bodemleven.

Het doel van het verhogen van de functionele agrobiodiversiteit is het verduurzamen en robuuster maken van het boerenbedrijf: een bedrijf dat minder afhankelijk is van bestrijdingsmiddelen, natuurlijke vijanden inschakelt bij plaag- en ziekteonderdrukking, de bodemvruchtbaarheid vergroot door gebruik te maken van natuurlijke processen en de natuurlijke omgeving versterkt. Deze opgaven komen ook terug bij bodem en water (milieu). Veel boeren zijn zelf of in projectverband (Waterschap of Collectief) bezig met dit soort initiatieven.

Sinds 2010 heeft de essentaksterfte zich in Groningen sterk verspreid. Hierdoor is circa 80% van de essen aangetast. Deze aantasting heeft grote gevolgen voor de ruilverkavelings- en dorpsbossen van Staatsbosbeheer, die vaak hoofdzakelijk uit es bestaan. Door het gevaar van omvallende bomen als gevolg van de essentaksterfte langs wegen en paden en voor de toekomstige ontwikkeling van het bos is Staatsbosbeheer genoodzaakt de zieke essen in een brede zone langs wegen en paden te verwijderen. Zijn er mogelijkheden om het onderhoud van het groen door de lokale bewoners te doen? Hierbij kan gedacht worden aan dorpsbewoners maar ook agrariërs. Is dit maatschappelijk of mag iemand hier ook voor beloond worden? Vanuit de boerendenktank wordt aangegeven dat de agrariërs hier niet direct belangstelling voor hebben, het is een geheel ander werk. Op de plaats van de essenbossen komt op termijn weer nieuw bos. Voor de toekomstige ontwikkeling van het bos wordt gestreefd naar een meer gevarieerde en natuurlijke bosopbouw. De bossen leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan de biodiversiteit in het agrarisch cultuurlandschap

Vanuit de gebiedspartijen wordt gewezen op de 1% bosopgave. Liggen hier kansen met erf- en laanbeplanting, of rond de dorpen? De boerderijen in het landschap zijn groene oases van rust. Partijen geven duidelijk aan dat in het open landschap bos niet wenselijk is. Het vermindert de kracht van het landschap. Erfbeplanting hoort echt in dit gebied thuis volgens diverse partijen. Landschapsbeheer Groningen geeft aan dat een beheervergoeding in het GLB wenselijk is, net zoals de houtsingels in het gesloten gebied gewaardeerd worden in het ANLb. Het gaat dan met name om het beheer van die erfbeplanting dat past in het landschap. Bij nieuwbouw van gebouwen wordt er standaard al een beplantingsadvies gegeven door Landschapsbeheer en deze wordt dan landschappelijk ingepast. Een goed beheer vraagt kennis, tijd en kosten. Voor instandhouding van het landschap en stimulering van de biodiversiteit mag een vergoeding komen. De vraag kan gesteld worden of dit een pijler 1 of pijler 2 vergoeding moet zijn. Gezien de tijd die nodig is voor nader onderzoek en besluitvorming hierover, dan wel het traject van waardering en vergoeding wordt dit

onderwerp in deze pilot niet verder uitgewerkt maar voorgelegd aan het Collectief Midden Groningen.

De gemeente wil toe naar een ander bermbeheer, een minder intensief maaibeleid wat op lange termijn ook goedkoper zal zijn. Het maaiafval zal waarschijnlijk afgevoerd moeten worden. Kunnen bermen meerdere functies krijgen? Op smalle wegen, bij smalle bermen is dit geen optie. Alleen waar winst is te behalen, is ecologisch beheer een optie. Hier liggen misschien

mogelijkheden op het gebied van compostering of bokashi. Gemeente Het Hogeland wil met Collectief Midden Groningen een project starten op dit gebied. Meer regionale verbindingen zoals in dit voorbeeld zou ook goed aansluiten bij de kringlooplandbouw zoals minister Schouten dat onlangs voorgesteld heeft. Ook ziet men mogelijkheden wanneer er doornachtig struweel als meidoorn, dan wel de vlierbes meer zichtbaar wordt in het landschap. Een solitaire plant geeft toch ook een biotoop, en is een schuilplaats voor vele dieren.

Er liggen diverse dijken in het gebied welke vaak van particulieren (agrariërs) zijn. Zijn hier mogelijkheden om het landschap te verfraaien? Hierbij wordt verwezen naar het rapport Akkervogels Noord Groningen (landschapsbeheer 2012). In dit rapport is gekeken naar de betekenis van de dijk voor akkervogelsoorten en wat haar invloed is op voorkomen en gedrag van die soorten in het naburige achterland.

In dit rapport staat het advies om aanplant te doen langs de slapersdijk. Aanplant van kleine struweeltjes van stekeldragende soorten zullen de dijk aantrekkelijker maken voor zeldzamere broedvogelsoorten als geelgors, grauwe gors en grauwe klauwier. Uit ditzelfde onderzoek blijkt dat in stukken land waarin ook natuurbraak aanwezig is, er meer vogels zijn dan in blokken zonder natuurbraak. Veruit de meeste vogels zaten op het land in natuurbraak. In het ANLb ligt hier een pakket voor: Botanisch waardevol grasland waar nog niet heel veel gebruik van wordt gemaakt.

Ook het bloemrijk maken van de dijken wordt genoemd. Waarbij meteen opgemerkt wordt dat dijken begraast dienen te worden, om ongedierte te voorkomen. Vanuit Landschapsbeheer Groningen wordt hier verder onderzoek naar gedaan in samenwerking met Collectief Midden Groningen. Tussen de dijk en de weg zijn ook mogelijkheden. Deze gronden zijn veelal in gebruik als ponyweiland, wintervoedselveldjes en bloemetjes. Deze stukjes grond zijn veelal in handen van particulieren en van Natuurmonumenten en Landschapsbeheer.

Rietsloten zijn opvallende landschapselementen in het landschap. Een rietsloot siert het landschap en is een habitat voor veel dieren waaronder rietvogels, nachtvlinders en libellen. Ook kan riet gebruikt worden voor de waterzuivering. Diverse boeren laten het riet in de binnensloten al staan. Het is enerzijds een gemakkelijk iets, omdat het geen extra activiteit vraagt. Ook zien de boeren het belang van oud riet wel als schuilplaats voor hazen en de habitat van rietvogels. Ook maakt riet in de sloot de jacht wat 'uitdagender'. Bij schouwsloten is oud riet wel wat arbeidsintensiever. Hiervoor is vrijstelling van het waterschap nodig. Ook de buurman van de sloot moet het eens zijn met het beleid. Ook van belang is dat het riet bij de duikers wel verwijderd moet worden, zodat de duikers niet verstopt raken. Riet in de sloten laten staan is eenvoudig te implementeren doordat er geen extra grond of ruimte voor nodig is en daardoor in feit een goedkope maatregel. Bij de boeren is wel draagvlak voor ruimere onderhoudsintervallen. Maar zij willen geen risico's lopen op wateroverlast op hun hoog salderende gewassen. Van oudsher is hun werkwijze om jaarlijks sloten te schonen om de afvoer van overtollig water en de doorvoer van water te garanderen. Vanuit de natuurvereniging Wierde & Dijk zijn een aantal onderzoeken over riet in sloten gebundeld in 'Riet, een ecologische focus op sloten, Wierde & Dijk, 2012. Ook de WUR heeft onderzoek gedaan naar helofytenfilters in sloten. Hoewel de zuiverende werking van riet nog niet voldoende aangetoond is zou het laten staan van riet in de sloten wel een blauwgroene dienst kunnen worden. Het is van waarde om deze maatregel te stimuleren in brede zin.

4.2.2 Klimaat

Een goede bodem zorgt voor het vasthouden van water. De bodemkwaliteit is daarom van belang en hier zal alleen al om deze reden op gestuurd moeten worden. Ook bomen zijn uitstekende instrumenten om water te reguleren. Naast een klimaatrobuuste inrichting om water vast te houden is ook de CO₂ reductie een opgave van deze tijd. CO₂ vastlegging kan door het verhogen van de organische stof in de bodem. Die stijging kan middels gewaskeuze, groenbemesters, minder ploegen en aanvoer van stro, mest of compost. CO₂ vastlegging is gezien de grootte van de landbouw erg interessant, zowel voor akkerbouw als de veehouderij. Ook werkt een gezonde bodem als wateropslag wat bijdraagt aan een klimaatrobuust systeem. Verder zorgt het aanplanten van bomen, struiken en struweel voor vastlegging van CO₂. Dit kan tevens een plus zijn voor het landschap mits het in overeenstemming is met de landschappelijke waarden. Deze maatregelen passen goed bij de doelen op het gebied van biodiversiteit en landschap. Het waterschap doet onderzoek naar het effect van verschillende grasmengsels op de zeedijk. Deze zijn mogelijk erosiebestendiger, ecologisch waardevoller en misschien zelfs wel voordeliger.

4.2.3 Milieu (water en bodem)

De Rijksoverheid wil dat de milieudruk van de Nederlandse land- en tuinbouw verminderd. Zo moet de uitstoot van broeikasgassen, stikstof, ammoniak en fijnstof omlaag en moet de milieubelasting door gebruik van bestrijdingsmiddelen verminderen. Op het gebied van milieu en dierenwelzijn zijn voor de Nederlandse landbouwsector verschillende beleidsdoelen geformuleerd. Veel van deze doelstellingen hebben baat bij een gedeelde agenda, gericht op alle actoren in het voedselsysteem.

De Nitraatrichtlijn (1991) is erop gericht de waterkwaliteit in heel Europa te beschermen door te voorkomen dat nitraten uit agrarische bronnen het grond- en oppervlaktewater

verontreinigen en door goede landbouwpraktijken te stimuleren. Landbouwers staan almaar positiever tegenover milieubescherming en verkennen nieuwe technieken zoals mestverwerking. De nitraatrichtlijn houdt nauw verband met ander EU-beleid op het gebied van water, lucht, klimaatverandering en landbouw. De tenuitvoerlegging ervan heeft bijgevolg voordelen op al deze gebieden. De beperking van nitraten maakt integraal deel uit van de Kader Richtlijn Water (2000). De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die voorschrijft dat de waterkwaliteit van de Europese wateren vanaf 2015 aan bepaalde eisen moet voldoen. Deze nieuwe richtlijn gaat op termijn een aantal oude richtlijnen integreren en vervangen met de bedoeling meer eenheid in de regelgeving te brengen.

Het Waterschap is hierin een belangrijke gesprekspartner. Een punt van zorg is naast de lozing van huishoudens de lozing van diffuse bronnen, vooral afspoeling vanuit de landbouw van stikstof, fosfaat en bestrijdingsmiddelen. Er zijn al diverse maatregelen om emissies naar oppervlaktewater te verminderen. Door de hoogsalderende gewassen is het teeltplan vaak een beperkende factor.

Voor een betere bodem is het werken met vanggewassen een mogelijkheid. Aan de rand zou dat goed zijn om uitspoeling van meststoffen tegen te gaan. Er zijn diverse samenwerkingsverbanden met provincie en LTO om de waterkwaliteit te verbeteren zoals het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW).

Figuur 7 Een kruidenrijke rand zorgt voor minder emissie naar het oppervlaktewater

Minder emissie bij gewasbescherming draagt bij aan een betere waterkwaliteit maar door een verbod op spuiten is de kans op een hogere onkruiddruk aanwezig en dat kan overslaan naar de gronden van anderen. Ook de opslag buffer en afvoer van water is een punt van zorg in dit klimaat van verandering.

Het gehalte aan organische stof (OS) is belangrijk voor een goede groei van gewassen en is daarmee direct van belang voor de boer. Een bodem met een goed OS-gehalte geeft voeding aan het bodemleven, heeft waterbergend vermogen, zorgt voor beworteling en het vasthouden van mineralen en voor bewerkbaarheid van de bodem. Percelen waarop geen of een tekort aan organische stof wordt aangevoerd staan eerder onder water, verstuiwen bij droogte of hebben andere structuurproblemen. Het opbrengende vermogen neemt daarmee hard af. Door de keuze van hoogsalderende gewassen is het uiterst belangrijk om de bodem van topkwaliteit te houden. In dit gebied zullen om die reden deze maatregelen vooral effect moeten hebben op de bodem. Het gebruik van groenbemesters is in deze regio al zeer intensief. Opgemerkt wordt dat er meer vrijheid dient te komen met betrekking tot data die gesteld worden in de voorwaarden. Met die vrijheid wordt flexibiliteit bedoeld in verband met weersomstandigheden die maken dat werkzaamheden eerder of juist later moeten plaatsvinden. Gezien de verandering van het klimaat is ook van belang dat rekening wordt gehouden met dergelijke pakketten.

Een andere zorg richt zich op het bouwplan. In het gebied zijn de meeste bouwplannen 1:3 met pootgoed als hoofdteelt. De gewasdiversificatie is daarmee beperkt en een breder bouwplan en meer vergroening zou in dit gebied een goede maatregel zijn. Uit gesprekken met boeren blijkt dat er al veel grond gehuurd wordt (roulatie van gewassen) maar ook samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers vindt steeds meer plaats. De vraag is of deze samenwerking beloond moet en kan worden in het GLB. De samenwerking heeft als eerste een economische reden; beide partijen worden er beter van. Bij de Gecombineerde Opgave vind registratie plaats van de gebruiker waardoor er een vertekend beeld plaats vindt van de gewasdiversificatie.

4.2.4 Economie, waaronder landbouwstructuur

Het agrocluster, de primaire sector samen met de toeleverende en verwerkende bedrijven, is een wezenlijke speler in de regionale economie, zowel in omzet als in werkgelegenheid. De grondgebonden landbouw is een goed ontwikkelde, moderne sector, zeker de akkerbouwbedrijven met zijn grote moderne machines. De bedrijfseconomische robuustheid van de noordelijke akkerbouwbedrijven is gemiddeld genomen goed door een hoge solvabiliteit, een goede moderniteit en ruimte voor vervangings- en vernieuwende investeringen. Om deze landbouweconomie te faciliteren moet worden ingespeeld op maatschappelijke veranderingen op het gebied van ruimtelijke ordening, milieu en dierenwelzijn.

De huidige boerenbedrijven zijn sterke bedrijven met zicht op een opvolger. Belangrijk is dat het gebied levendig blijft en daardoor ook economisch goed voor de mensen. Om de inwoners in het gebied te houden zijn voorzieningen gewenst. Hoe houdt je, hoe trek je jonge gezinnen. Dat is een vraag die vooral bij provincie en gemeentes het aandachtspunt is.

Mijnbouwschade in het gebied tast de economie aan. Er zijn veel schades bij zowel particulieren als bij bedrijven, zeker in het agrarisch gebied. Ook de langdurige afhandeling van de schade is een opgave voor bijna iedereen. De gronden in het dijkengebied zijn kwalitatief erg goed. Het zijn de kraamkamers van het pootgoed. Deze waardevolle grond dient gekoesterd te worden vanuit economisch oogpunt en dat relateert direct aan bodemgezondheid.

Er heeft zich een enorme schaalvergroting voorgedaan (15% over de afgelopen 10 jaar), ontstaan door bedrijfsovernames van vooral stoppende boeren. Door de schaalvergroting is er meer ruimte ontstaan in het bouwplan. Hiermee heeft het ANLb een kans gekregen om zich te planten in dit gebied. Er zijn weliswaar nog veel gebieden die geen ANLb-gebieden zijn. Daarom geeft het nieuwe GLB alle boeren de mogelijkheid om via de eco-regelingen extra diensten te leveren. Wellicht zijn er ook bepaalde maatregelen in het ANLb die een hogere effectiviteit krijgen als ze als prestatiebetaling in pijler 1 geplaatst worden. Als voorbeeld een maatregel als een akkerrand met een bloemenmengsel. Als zo'n rand langs een fietspad gelegd wordt en een doorlopend geheel vormt dan heeft dat een zekere meerwaarde: niet alleen qua biodiversiteit maar ook voor het landschap, de beleving heeft dit een plus. En dat mag beloond worden.

Er is diverse wetgeving dat invloed heeft in dit gebied, in dit proces zoals het GLB en KRW. Ook de Nitraatrichtlijn is internationale wetgeving dat in Nederland wordt uitgevoerd. Minister Schouten wil naar een toekomst van kringlooplandbouw. Sommige doelen staan op

gespannen voet met elkaar, zoals het verduurzamen van productie en consumptie, toonaangevende speler willen blijven op de wereldmarkt en een gezond economisch toekomstperspectief voor boeren. Voor veel boeren is het moeilijk om de koers van hun bedrijfsvoering te veranderen door hun beperkte macht in de productieketen, eerder gemaakte bedrijfskeuzes en de financiële lasten van leningen.

De samenwerking tussen de melkveehouderij en akkerbouw is lange tijd niet aan orde geweest. Tegenwoordig erkennen de partijen dat een samenwerking onderling aansluit bij de kringloopgedachte. Gemengde bedrijven komen nauwelijks nog voor. Dit onderwerp is ook in de vorige paragraaf beschreven.

4.2.5 Sociaal-maatschappelijk

De opgave is een waardevolle natuur en landelijk gebied waar we van kunnen genieten, wat immers een belangrijk deel van onze identiteit vormt, die bijdraagt aan een goed economische vestigingsklimaat en een veilige en gezonde leefomgeving. De burger wil in zijn vrije tijd graag natuur en een mooi landschap in zijn eigen omgeving zien. Hoe kom je de burger tegemoet? Vanuit de gemeente komt de wens dat het agrarische landschap toch vooral toegankelijk moet blijven voor de burger. De bloemenrijke akkerranden in het ANLb-gebied zijn zeer gewenst door de lokale bewoners en de toeristen. De wens is dan ook om de bloemrijke/kruidenrijke akkerranden vooral daar neer te leggen waar hij in het zicht is van de burger/toerist, dus langs fiets- en wandelpaden en lokale wegen. De schadeafhandeling van mijnbouw vergt veel van de inwoners en trekt zijn wissel.

Een andere opgave is gezond en veilig voedsel, geproduceerd door een innovatieve en economisch krachtige agrarische sector die met haar kennis helpt de wereld te voeden. De manier waarop voedsel verbouwd wordt staat steeds meer in het licht van de duurzame productie. Dat geldt niet alleen voor lokale en streekgebonden producten, maar is een internationale ontwikkeling. De consument van nu wil goed en gezond voedsel voor iedereen en is zich meer bewust van de waarde en betekenis van voedsel. De consument is ook meer bereid dan voorheen om hier een reële prijs voor te betalen. Dit is een kans om de verduurzaming te vermarkten en de politiek dient dit te faciliteren.

Gesproken wordt over het organiseren van open dagen. Friesland Campina heeft dit al goed ingeburgerd in de melkveehouderij. De vraag is of dit vanuit het GLB beloond moet worden. In de discussie hierover wordt aangegeven dat regels en voorwaarden omtrent registratie, presentie, hygiëne en veiligheid zodanig zijn dat het als maatregel in het GLB niet gewenst is.

5. GEBIEDSPLAN

5.1 SWOT Analyse

In de vorige hoofdstukken is een beschrijving van het gebied geschreven en is beschreven wat de doelen, de opgaven en de ambities zijn. In dit hoofdstuk wordt een combinatie gemaakt van beide hoofdstukken op hoofdlijnen. Beschreven worden de sterkten en de zwakten van het gebied en de kansen en bedreigingen die op het gebied afkomen.

5.1.1 Sterkten

- Vruchtbare gronden
- Hoog salderende gewassen geteeld op kunnen worden vanwege kwaliteitsgrond
- Minder luis dankzij frisse zeewind
- Grote percelen, hierdoor efficiënt werken
- Goede landbouwkundige percelen.
- Door schaalvergroting mogelijkheden voor verruiming bouwplan
- Door de schaalvergroting ruimte voor duurzaamheid en biodiversiteit

5.1.2 Zwakten

- Hoge grondprijzen
- Keuze voor hoogsalderende gewassen
- Beperkte gewasrotatie; Daardoor is kans op uitputting van bodem
- Beperkte gewasdiversificatie: daardoor kans op uitputting van bodem

5.1.3 Kansen

- Landbouw is belangrijk voor de economie in dit gebied
- Er is ruimte in de markt om duurzaamheid te verwaarden, te vermarkten
- Er liggen veel openbare gronden (bermen, braakliggende terreinen) die ingericht kunnen worden om biodiversiteit te vergroten
- De burger heeft meer oog voor het landschap gekregen (license to operate)
- Door essentaksterfte verdwijnen veel lokale dorpsbossen en ontstaat ruimte voor iets nieuws
- Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit wil naar Kringlooplandbouw

5.1.4 Bedreigingen

- Afnemende biodiversiteit
- Verdienmodel van bulkproductie
- De veranderingen in klimaat worden ook zichtbaar in deze omgeving. Droogte en stortbuien hebben hun invloed op de productie van voedsel
- Regelgeving die elkaar tegenwerkt
- Mijnbouwschade en bodemdaling leiden tot minder perspectief in het gebied

5.2 Gebiedsplan

In de vorige paragraaf zijn de sterkten en zwakten van het gebied benoemd. Ook zijn de kansen en bedreigingen uit de omgeving beschreven. In onderstaand overzicht is dit schematisch weergegeven (figuur 8).

Sterkte 1. Vruchtbare gronden van de boeren in dit gebied 2. Goede landbouwkundige percelen: efficiënt werken 3. Relatief grote bedrijven door schaalvergroting 4. Hoog salderende gewassen 5. Minder luizen door gematigd zeeklimaat	Zwakte 1. Intensief gebruik van gewasmiddelenbescherming door keuze hoogsalderende gewassen 2. Beperkte gewasrotatie 3. Bodemleven en bodemkwaliteit 4. Beperkte gewasdiversificatie 5. Hoge grondprijzen
Kansen 1. Landbouw is belangrijk voor economie in dit gebied 2. Ruimte in markt en maatschappij om duurzaamheid te verwaarden, te vermarkten 3. Veel openbare gronden die ingericht kunnen worden 4. Ministerie van LNV wil naar Kringlooplandbouw 5. Burger heeft oog gekregen voor landschap 6. Essentaksterfte; hierdoor ontstaat ruimte voor nieuwe biodiversiteit	Bedreigingen 1. KaderRichtlijn Water (KRW) en Nitraatrichtlijn 2. Klimaatverandering; droogte en stortbuien 3. Afnemende biodiversiteit 4. Bodemdaling en mijnbouwschade 5. Verdienmodel voor bulkproductie tarwe en suiker

Figuur 8 SWOT analyse gebiedsplan

5.2.1 Confrontatiematrix

In de confrontatiematrix worden de 3 belangrijkste sterktes tegenover de 3 belangrijkste kansen gezet. De 3 belangrijkste zwaktes zijn tegenover de 3 belangrijkste bedreigingen gezet. De uitwerking hiervan is in onderstaand schema weergegeven (figuur 9).

SWOT	K1 Landbouw is belangrijk voor economie in dit gebied	K2 Ruimte in Markt en Maatschappij om duurzaamheid te verwaarden, te vermarkten	K3 Ministerie van LNV wil naar Kringlooplandbouw	B1 KaderRichtlijn Water (KRW) en Nitraatrichtlijn	B2 Klimaatverandering (droogte en stortbuien)	B4 Afnemende biodiversiteit
S1 Vruchtbare landbouwgrond	++	++	++			
S3 Goede landbouwkundige percelen: efficiëntie	++	++	++			
S4 Relatief grote bedrijven door schaalvergroting	++	+	++			
Z1 Intensief gebruik van GBM door keuze gewassen				--	--	--
Z2 Beperkte gewasrotatie				-	+++	--
Z3 Bodemleven en bodemkwaliteit				--	--	--

Figuur 9 Confrontatiematrix

5.2.2 Beleidsissues

Uit de confrontatiematrix worden de volgende beleidsissues geconcludeerd.

1. De wens van het Ministerie van LNV dat Nederland naar Kringlooplandbouw toe gaat is een kans voor de akkerbouw in dit gebied waar grote bedrijven, vruchtbare grond en ruimte aanwezig zijn.

De verdergaande vergroening in het nieuwe GLB staat niet in tegenstelling met Kringlooplandbouw. Kringlooplandbouw geeft meer kansen en ruimte om de vergroening door te zetten.

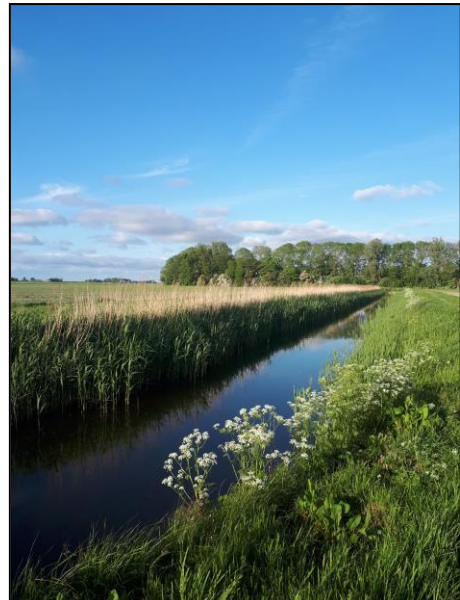
De sleutel tot duurzame landbouw is gezonde grond. In dit gebied in Noord-Groningen met haar grote percelen akkergrond is de uitgangspositie zeer goed. Door ruilverkavelingen zijn de percelen groter dan gemiddeld en worden de gewassen efficiënt gepoot, gezaaid, bewerkt en geoogst. De relatieve jonge grond (voormalig zeebodem) is bijzonder vruchtbaar en de combinatie met een gematigd zeeklimaat maakt dat dit gebied de kraamkamers zijn voor het aardappelpootgoed dat overal ter wereld welkom is. Kringlooplandbouw in dit gebied betekent meer regionale kringlopen en meer diversiteit in gewassen. Samenwerking tussen melkveehouderij en akkerbouw is hierin een uitstekende toepassing. Feitelijk worden dan de rotaties van de beide bedrijven in elkaar geschoven waardoor op perceelsniveau de teeltfrequentie daalt, terwijl deze voor het totale akkerbouwareaal (op bedrijf akkerbouwer en melkveehouder) kan stijgen. Dat laatste is het geval wanneer bijvoorbeeld graan wordt vervangen door hoger renderende gewassen. Landruil met een melkveehouder is economisch gunstig. Deze samenwerking zou vanuit het GLB beloond moeten worden als prestatiebetaling. Ook vanuit de markt wordt deze samenwerking steeds verder ontwikkeld, zeker nu er meer aandacht komt voor gesloten kringlopen. Aandachtspunt hierin is het beleid met betrekking tot blijvend grasland (vergroeningsmaatregel). Een ander aandachtspunt is de registratie m.b.t. gewasdiversificatie. Deze registratie vindt nu plaats bij de gebruiker. Wanneer de registratie bij de eigenaar van de grond komt te liggen, zal blijken dat veel boeren de gewasdiversificatie al veel breder hebben doordat zij onderling grond ruilen, verhuren en reeds samenwerken in hun eigen regio. Dit verdient nader onderzoek en advies om tot een juiste prestatiebetaling te komen in het GLB.

Uit de boerendenktank komt het voorstel om de teetlvrije zone te verdubbelen naar 3 meter en in te zaaien met een groenbemester. Hiermee wordt de functionele agro-biodiversiteit (FAB) vergroot en is minder gewasbeschermingsmiddel nodig. De discussie is of deze akkerranden als verplichte vergroening moet worden gesteld of als prestatiebetaling. De weerstand van de gemiddelde akkerbouwer om deze rand van 3 meter als verplichting op te leggen is zodanig dat er weinig tot geen draagvlak voor is op dit moment, ondanks de overgangsregeling met betrekking tot DRT/DRD (verdubbeling van de spuitvrije zone geeft vrijstelling van spuitaanpassing). Afhankelijk van de perceelsgrootte betreft een verplichte rand van 3 meter 2 tot 8% afname van benutbare gronden. Vooral in gebieden met kleine percelen wordt de druk erg groot. Een dergelijk zware verplichting is het afnemen van de ondernemersvrijheid. Daarom ook een pleidooi om deze zwaardere eis als prestatiebetaling te vergoeden. Het verplichtende karakter van deze maatregel is niet

bespreekbaar voor de gemiddelde boer. Het belang van keuzevrijheid speelt hier een grote rol.

De openbare gronden in dit gebied zijn divers. Er zijn veel oude dijken in het gebied. Deze dijken worden op verschillende manier beheerd en nader onderzoek zal uitwijzen dat met een meer duurzaam dijkbeheer er meer mogelijkheden zijn voor toename van diversiteit van insecten, vegetatie, vlinders en dergelijke. Er zijn al enkele partijen mee bezig, zoals Stichting Grauwe Kiekendief. De begrazing van dijken door schapen en jongvee is al een succesvolle manier van kringloop. Het bermbeheer in het gebied valt onder diverse gemeenten. Zij willen aan de slag met een meer duurzaam bermbeheer waar naast veiligheid en kosten ook meer aandacht is voor biodiversiteit. Dit zal bijdragen aan een rijker landschap dat door de burger en de toerist gewaardeerd zal worden. Ook beplantingen langs de wegen zijn positief voor groene doelstellingen op het gebied van klimaat en biodiversiteit. Het afvoeren van met name bermbegroeiing is inbreng voor compost of bokashi. Aandachtspunt is hier de afstand tussen herkomst materiaal en het bedrijf. Er worden voorbereidingen getroffen voor samenwerking tussen gebiedspartners op het gebied van gebruik van bermmateriaal.

Het slootbeheer heeft vanuit het Waterschap zijn aandacht. Het riet in de sloot wordt steeds vaker getolereerd, ook vanuit vergroeningsmaatregelen. Het voorstel om het gefaseerd sloten schonen te belonen in het GLB wordt door met name de ecologen geroemd. Hoewel de boeren zeggen al ruimschoots te doen aan gefaseerd slootbeheer, wil men zich niet te veel laten vastleggen door verplichtingen die (bij een vergissing) grote financiële gevolgen kan hebben (zoals korting op de betalingsrechten).

Tenslotte, beleid moet erop gericht zijn om goede afwegingen te maken waartoe de beschikbare gronden worden ingezet. In de discussie over het grondgebruik voor andere zaken dan landbouw, bijvoorbeeld zonnepanelen of natuurgebied, is dit een punt van aandacht. Het moet voor de primaire producenten lonen om minder salderende gewassen en andere groene grondstoffen op te nemen in hun teeltplannen, zodat gewasdiversificatie plaatsvindt. Hiervoor moet de netto opbrengst per hectare gelijke tred houden met de opbrengst van de reguliere. Als het telen van een niet hoog-salderend gewas een bescheiden financiële opbrengst (GLB-vergoeding) geeft en tegelijkertijd ook bijdraagt aan bodemgezondheid zal het invoegen van het andere gewassen overigens wel aantrekkelijker worden voor primaire producenten.

2. Door klimaatverandering en afnemende biodiversiteit zal er een goede bodem nog meer een punt van aandacht zijn. De producent is gebaat bij een voorspelbare opbrengst van gewassen op zijn grond met behoud van bodemvruchtbaarheid en bodemgezondheid. Een gezonde bodem heeft veerkracht in droge en natte periodes. Ook zal een gezonde bodem de eenzijdige producties langer kunnen volhouden.

Vanuit de akkerbouwers komt het voorstel om een Sabbatical toe te passen. Een Sabbatical Year, een jaar groene braak is een goede mogelijkheid om het bodemleven rust te geven. Voorafgaand aan de teelt van pootgoed, krijgt het land een jaar lang een groenbemester, zonder verdere chemie of landbewerking. Naast bodem heeft de keuze van het gewas (teeltplan) een grote invloed op een succesvolle en duurzame productie. Dit gebied blijft vooralsnog zich richten op hoogsalderende gewassen met haar relatief intensief gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Wetgeving Kader Richtlijn Water en Nitraatrichtlijn verplichten de akkerbouw tot minder gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Er is nieuwe wetgeving met betrekking tot drift reducerende spuittechnieken (DRT) en drift reducerende doppen (DRD) en Drukregistratievoorziening (DRV). Een teeltvrije zone is ook een effectieve maatregel om minder uitspoeling te krijgen in het oppervlaktewater. In de teeltvrije zone mag een ander gewas geteeld worden dan op de rest van het perceel staat. Een bloemenmengsel, een kruidenrijke rand zorgt voor gewasdiversificatie, voor agro-biodiversiteit en is ook nog aantrekkelijk voor het oog. Het mengsel op de teeltvrije zone mag niet bespoten worden. Door meer gewasdiversificatie zal er meer kruisbestuiving plaatsvinden en dat heeft een positief effect op ziekten in het gewas. Dit idee van randen komt van de boerendenktank. De randen zorgen voor minder uitspoeling in het water, maar ook voor een functionele agro-biodiversiteit. Ook zijn deze randen voor het landschap een aanwinst. In de bedrijfsplannen van deze pilot zal onderzocht worden welke mogelijkheden voor akkerrandbeheer en bodembeheer passend zijn voor dit gebied.

5.3 Grondgebonden beheermaatregelen

5.3.1 Conditionaliteit

De Europese Commissie heeft een lijst van 10 voorwaarden die vallen onder de versterkte conditionaliteit voorgesteld. Het betreft voorwaarden voor een goede landbouw en milieuconditie (GLMC). Per GLMC heeft de Europese Commissie ook de belangrijkste doelstelling aangegeven en de keuzemogelijkheden voor een lidstaat. Een lidstaat kan bijvoorbeeld zelf kiezen op welk schaalniveau maatregelen per onderdeel uitgevoerd moeten worden. De onderdelen van de versterkte conditionaliteit kunnen op gebieds- en landelijk niveau ingericht worden. In de pilot is per GLMC onderzocht of maatregelen op gebieds- of landelijk niveau gewenst zijn. Voor dit gebiedsplan zijn de volgende GLMC's relevant:

GLMC:	Toepassing
1. Instandhouding blijvend grasland	mogelijk
2. Passende bescherming van wetlands en veengebieden	n.v.t.
3. Verbod op verbranden van stoppels	nee
4. Gebruik van landbouwbedrijfsduurzaamheidsinstrument	ja
5. Aanleg van bufferstroken langs waterlopen	ja
6. Bodembewerkingsbeheer ter vermindering van het risico van bodemdegradatie	mogelijk
7. Geen kale grond in de meest gevoelige periode	ja
8. Gewasrotatie	mogelijk
9. Minimumaandeel landbouwareaal gewijd aan	mogelijk

niet-productieve elementen of oppervlakten
10. Verbod op het omzetten en ploegen van blijvend
Grasland in Natura 2000 gebieden

nee

In bijlage 1 zijn de GLMC's verder uitgewerkt.

5.3.2 Eco-regeling

De eco-regeling vormt een nieuw onderdeel van pijler 1 van het GLB. Deze eco-regeling is voor lidstaten verplicht om in te voeren, maar boeren kunnen vrijwillig wel of niet voor deelname kiezen. In de GLB Pilot wordt geëxperimenteerd met sturing door een collectief bij het situeren en implementeren van maatregelen op agrarische bedrijven. Elke lidstaat stelt, al dan niet geregionaliseerd, een lijst op van landbouwpraktijken die onder deze eco-regeling vallen. De maatregelen in een eco-regeling moeten bovenwettelijk zijn en verder gaan dan de vereisten onder de versterkte conditionaliteit. Voor de invulling van de eco-regeling laat de Europese Commissie nog veel ruimte aan de lidstaten. Op basis van bovenstaande analyse en het gevoerde gebiedsproces is het wenselijk om onderstaande maatregelen in aanmerking te laten komen voor steun vanuit de eco-regeling. In bijlage 2 zijn deze maatregelen verder uitgewerkt.

- Sabbatical Year/ Groene braak
- Bloemrijke akkerrand (onbereden)
- Akkerrand (bereden)
- Gefaseerd slootschonen
- Bodemgraan

Figuur 10 Ingetekende maatregelen voor 2020 in de Eco-regeling in de 3 deelgebieden

5.3.3 Agro-milieu klimaatmaatregelen (ANLb)

De agro-milieu-klimaat maatregelen als onderdeel van pijler 2 van het GLB kunnen alleen toegepast worden in begrensde gebieden (momenteel ANLb-gebieden). Agrariërs kunnen de maatregelen op basis van vrijwilligheid toepassen in hun bedrijfsvoering. De verantwoordelijkheid en zeggenschap voor de situering en implementatie van maatregelen ligt bij agrarische collectieven. Op basis van bovenstaande analyse en het gevoerde

gebiedsproces is het wenselijk om onderstaande maatregelen in aanmerking te laten komen voor steun vanuit de agro-, milieu-, klimaatmaatregelen in de in paragraaf 3.1 begrensde gebieden.

▪ Kruidenrijke Akkerranden	<i>vervalt in de pilot</i>
▪ Wintervoedselakker	
▪ Botanisch waardevol grasland	
▪ Vogelgraan	
▪ Rietzoom en klein rietperceel	
▪ Stoppelland	
▪ Erfbeplanting	<i>wordt niet uitgevoerd</i>
▪ Samenwerking	<i>wordt niet uitgevoerd</i>

Het beheer van erfbeplanting op de boerderijen zal gewaardeerd mogen worden in het ANLb. De samenwerking tussen akkerbouwers en melkveehouders mag beloond worden maar in deze pilot zijn de voorwaarden niet uitgewerkt omdat de discussie hierover nog niet afgerond is. Een overzicht van maatregelen die zijn voorgesteld voor deze pilot zijn weergegeven in figuur 11.

	GLB-laag	Maatregelen	Aspecten van vergroening
Pijler 2 (vrijwillig)	ANLb	Vogelgraan	Akkervogels
	ANLb	Botanisch waardevol grasland	Klimaat, biodiversiteit
	ANLb	Wintervoedselakker	Biodiversiteit
	ANLb	Stoppelland	Akkervogels
Pijler1 (vrijwillig)	Eco-regeling	Bloeiende akkerranden	Biodiversiteit, water
	Eco-regeling	Sabbatical; Groene Braak	Bodem, klimaat
	Eco-regeling	Gefaseerd slootschonen	Biodiversiteit
	Eco-regeling	Akkerranden onbereden	Water, klimaat
	Eco-regeling	Bodemgraan	Biodiversiteit, bodem
Pijler 1 (verplicht)	Conditionaliteit	Gewasdiversificatie	Bodem
	Conditionaliteit	Ecologische Aandachtsgebied	Klimaat, bodem, biodiversiteit
	Conditionaliteit	Behoud van blijvend grasland	Klimaat

Figuur 11 Voorstel overzicht nieuwe GLB-periode in Akkerbouwgebied Noord-Groningen

5.4 Overige maatregelen

5.4.1 Investerings

Investerings kunnen vaak niet uit op het bedrijf. Daarvoor maakt een machine te weinig uren op het eigen land. Samenwerken is hier een goede manier. Vanuit pijler 2 kan hier op ingespeeld worden. In deze pilot wordt hier geen aandacht aan besteedt.

5.4.2 Innovaties

De innovaties op het gebied van techniek zijn niet beperkt tot Nederland. Op YouTube en via Twitter wordt de kennis gedeeld. Vakbladen besteden hier nog te weinig aandacht aan.

5.4.3 Kennis

Uit de gesprekken met boeren bleek dat er diverse studiegroepen bestaan. Veelal zijn het een beperkt aantal bijeenkomsten gedurende een bepaalde tijd. Het doel van deze bijeenkomsten is specifiek gericht op één onderwerp. In het kader van het nieuwe GLB werd gesuggereerd dat studiegroepen gericht op 'groen' zeker bijdragen aan het behalen van de GLB doelen. Immers, door vermeerdering en verdieping van je kennis verandert je houding en gedrag in het werk. De vraag is wie deze scholing zal moeten verzorgen. De financiering zou uit pijler 2 gelden moeten komen. De aanvragen voor deze gelden dienen daarvoor toegankelijker gemaakt te worden. Zie ook het onderzoek naar POP3-gelden in de praktijk in Noord-Nederland.

De kennis van gebiedspartijen over de sector dient ook bijgehouden te worden. De sector kan gebiedspartijen maar ook invloedrijke personen als de gemeenteraadsleden jaarlijks uitnodigen om elkaar bij te praten. Ook het actief uitnodigen van relaties op open dagen kan bijdragen om op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen en hiermee draagvlak creëren voor het werk dat plaatsvindt.

6. VAN GEBIEDSPLAN NAAR BEDRIJFSPLAN

In dit gebiedsplan zijn de doelstellingen (4) Acties inzake klimaatverandering, (5) Milieuzorg en (6) Landschappen en biodiversiteit in stand houden voor het GLB uitgewerkt voor het gebied akkerbouwgebied Noord-Groningen. Het resultaat van dit gebiedsplan is een set maatregelen, specifiek voor dit gebied, gekoppeld aan de verschillende lagen binnen de groenblauwe architectuur van het toekomstig GLB. Deze maatregelen set is in paragraaf 5.3.2. opgenomen. Om het optimum op gebiedsniveau te komen tussen duurzaamheid en inpasbaarheid in de bedrijfsvoering is het nodig om de boer te faciliteren in het maken van keuzes.

6.1 Boer en collectief aan zet

De gebiedsplannen in de Hoe? Zo! pilot bevatten zowel maatregelen² die op perceelsniveau (beheereenheid) gemeten en te waarderen zijn als maatregelen die op bedrijfsniveau ingevuld worden. Sommige maatregelen vallen in de categorie 'altijd goed in dit gebied', andere vragen om meer regionale sturing. De locatie van de maatregelen en de samenhang tussen maatregelen is daarom sterk bepalend voor het doelbereik.

De ondernemer kent zijn / haar bedrijf het beste en weet ook goed welke maatregelen inpasbaar zijn in de specifieke situatie. Daarom is een agrarisch ondernemer zelf de meest logische persoon om zijn bedrijfsplan uit te werken. Voor het gros van de boeren en tuinders geldt zeer waarschijnlijk dat ze wellicht over onvoldoende kennis beschikken om de maatregelen zo te implementeren in de bedrijfsvoering dat het optimum gevonden wordt tussen ecologisch, milieu-, en klimaatrendement en bedrijfsrendement. Ook kan een ondernemer niet op de hoogte zijn van de plannen van zijn burens (boeren, terrein-beheerders, overheden).

Om van een set maatregelen voor een gebied naar effectieve implementatie op bedrijfsniveau te komen is daarom een systeem nodig waarmee gestuurd wordt op de situering en samenhang van maatregelen. Om naast maximale effectiviteit ook efficiency te bewerkstelligen zal een dergelijk systeem zoveel mogelijk zelfsturend moeten zijn, aangevuld met maatwerk bedrijfsadviesing gebiedssturing.

Het beschikbaar hebben van een gebiedsadviseur met de vereiste kennis en draagvlak in de streek is daarom aanvullend op een zelfsturend systeem nodig om op (deel)gebiedsniveau tot maximaal doelbereik en inpasbaarheid van maatregelen in agrarische bedrijfsvoering te komen. Eisen die gesteld dienen te worden aan een partij die deze regionale advies- en sturingsrol kan vervullen zijn:

- Kennis van het gebied en lokaal sterk verankerd
- Kennis van agrarische bedrijfsvoering (bijvoorbeeld teelttechnieken in de akkerbouw of over inpasbaarheid van alternatieve gewassen in rantsoenen in de melkveehouderij)
- De rol moet verworven zijn (gunfactor) en niet van bovenaf opgelegd
- De partij moet in staat zijn de relatie tussen ANLb en eco-schema's te kunnen leggen

Gezien deze vereisten past de adviesrol goed bij een agrarisch collectief die deze rol momenteel ook al vervult in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Het is niet

² In een puntensysteem kan ook gewerkt worden met outputindicatoren in plaats van concrete maatregelen. Deze laatste optie is (vooralsnog) niet uitgewerkt in de pilot en derhalve ook niet in het format bedrijfsplan opgenomen.

vanzelfsprekend dat een agrarisch collectief nu al deze kennis in huis heeft en ook in het gebied gezien wordt als de partij om deze rol te vervullen.³ Hiervoor zal op onderdelen een vervolg kennis en professionaliseringstraject nodig zijn.

6.2 Zelfsturend puntensysteem voor maatregelen

In de GLB Pilot Hoe? Zo! wordt gewerkt met een zelfsturend puntensysteem. Dit puntensysteem is gebouwd op basis van een aantal uitgangspunten die geformuleerd zijn door de drie deelnemende collectieven aan deze pilot. Tot deze uitgangspunten is gekomen door de gelaagdheid in de groenblauwe architectuur te beschouwen en uit te werken. Deze uitwerking, beschouwing en daaruit getrokken conclusies zijn als bijlage bij dit gebiedsplan opgenomen.

Onderscheid moet gemaakt worden tussen systeem en inhoud. Gebieden verschillen ten opzichte van elkaar, de bodemopbouw en waterhuishouding zijn anders, landschappen verschillen, mensen verschillen, de landbouw verschilt en daarmee de opgaven waar het landelijk gebied. Dit vraagt om verschillende maatregelenmenu's per regio. Deze verschillende maatregelenmenu's kunnen geïmplementeerd worden in een puntensysteem (stelsel) dat landelijk uniform is. Er ontstaat dan een landelijke uniforme werkwijze. Dit is efficiënter dan 12 of 40 verschillende werkwijzen.

Op basis van de uitwerking en beschouwing van de gelaagdheid in de groenblauwe structuur en daaruit getrokken conclusies welke in de bijlage zijn opgenomen is een puntensysteem ontwikkeld dit systeem is in deze paragraaf uitgewerkt. Dit puntensysteem is binnen de Hoe? Zo! pilot geïmplementeerd in een GIS omgeving en voor de vijf gebiedsplannen verschillend ingevuld.

Het puntensysteem heeft onder andere tot doel stimulansen te geven aan boeren en tuinders om beheermaatregelen in die samenhang met elkaar en op die plekken te leggen waar ze het meest effectief zijn. ongeacht in welke laag van de groenblauwe architectuur de beheermaatregel is opgenomen.

Zoals uit de overwegingen (bijlage) blijkt wordt uitgegaan van een nationale invulling van de conditionaliteit waarop weinig tot geen sturing mogelijk is. De conditionaliteit wordt daarom in het puntensysteem gezien als gegeven en weegt niet mee in het toekennen van punten.

Uit de overwegingen blijkt tevens dat we aannemen dat het ANLb ongewijzigd blijft, inclusief de rol van het collectief hierin. Dit maakt dat de beloning van ANLb maatregelen buiten het puntensysteem valt en dat de beloning van het puntensysteem gekoppeld is aan de eco-regelingen. ANLb maatregelen wegen echter wel mee in het toekennen van punten aan eco-regeling maatregelen.

6.3 Werking puntensysteem

De basis van het puntensysteem is een bedrijfsplan. Een bedrijfsplan bestaat uit twee onderdelen. Het eerste is een kaart met fysieke omstandigheden van percelen, gewassen, aanwezige landschapselementen, bodemtype, drainage, etc. en de actieve beheer-

³ In de Hoe? Zo! pilot wordt ook onderzocht welke kennis en vaardigheden dit specifiek vraagt om van daaruit ook een bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkelagenda voor agrarische collectieven.

maatregelen uit de eco-regelingen en het ANLb⁴. Het tweede deel is een blad met stamgegevens van het agrarisch bedrijf.

Maatregelen kunnen bestaan uit grondgebonden maatregelen (zoals bemestings- en spuitvrije randen, soortenrijk grasland, ecologisch slootschonen, etc.) en bedrijfsmaatregelen, of indicatoren, zoals mate van grondgebondenheid, korte kringlopen (afstand waarbinnen mest wordt afgezet en voer wordt aangetrokken).

De effectiviteit van bedrijfsmaatregelen of -indicatoren is niet afhankelijk van een ruimtelijke configuratie. De waardering van deze maatregelen of indicatoren wordt daarom uitgedrukt in een vast aantal punten per hectare. Een staffel naar gelang een bedrijf hoger of lager scoort kan wel tot differentiatie van het aantal punten voor een maatregel of indicator leiden.

Voor de grondgebonden maatregelen kan gelden dat de ruimtelijke configuratie waarin de maatregelen worden neergelegd bepalend is voor de effectiviteit per doel (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap). Om een prikkel in te bouwen om tot een betere ruimtelijke configuratie te komen kunnen bonuspunten verdiend worden naar gelang de ligging ten opzichte van en samenhang met andere maatregelen. De basisbeloning bedraagt maximaal 100% van de gedeerde inkomsten en uitgevoerde bovenwettelijke activiteiten, maar zal in veel gevallen hier onder liggen. Door een verbeterde ruimtelijke configuratie neer te leggen kan, inclusief de bonus wel tot een kostendekkende of zelfs hogere beloning gekomen worden.

Het puntensysteem gaat uit van het stimuleren van naburigheid van maatregelen. Indien het naast of nabij elkaar liggen van maatregelen een positief effect (positieve interactie) heeft op de doelen waarvoor het GLB ingezet wordt, komt de maatregel in aanmerking voor meer punten of zelfs een bonus. Per doel (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap) worden voor alle maatregelen die opgenomen zijn in het regionale keuzemenu (eco-regelingen en ANLB) de onderlinge interacties bepaald. Een interactie van 1 is neutraal, hoger dan 1 is positief en lager dan 1 negatief. ANLB maatregelen krijgen onderling altijd een neutraal effect aangezien hier geen bonuspunten mee verdiend kunnen worden (zie boven)⁵. Wel kan de ligging van eco-regeling maatregelen nabij ANLB maatregelen een positieve interactie op de eco-regeling maatregel hebben. Per doel wordt een interactietabel uitgewerkt zoals onderstaand is weergegeven.

Tabel 1 Voorbeeld interactietabel. De kolom heeft een effect op de rij. De maatregel krijgt een factor mee als weergegeven in de tabel (de cel waar de hoek in staat)

Interacties biodiversiteit	Houtwal (ANLB)	Kruidenrijke rand (Eco)	Ecologisch slootbeheer (Eco)
Houtwal (ANLB)	1	1	1
Kruidenrijke rand (Eco)	1,15	1	1,2
Ecologisch slootbeheer (Eco)	1	1,1	1

Naast deze tabel wordt per doel een afstandstabel uitgewerkt. Deze afstandstabel bevat de maximale afstanden waarbinnen de interactie en daarmee de bonus toegepast wordt.

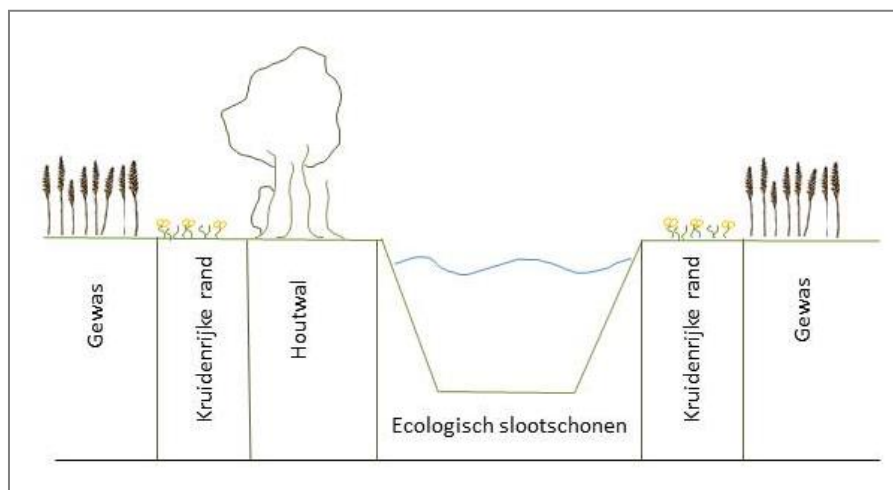
⁴ De exacte gegevens welke vastgelegd dienen te worden is afhankelijk van de maatregelen en hoe deze gecontroleerd dienen te worden.

⁵ Uitgangspunt is dat het huidige ANLB ongewijzigd blijft

Tabel 2 Voorbeeld afstandentabel. De maatregel uit de kolom heeft een effect op de maatregel in de rij binnen de afstand welke is weergegeven in de tabel (de cel waar de hoek in staat)

Max afstanden biodiversiteit	Houtwal (ANLB)	Kruidenrijke rand (Eco)	Ecologisch slootbeheer (Eco)
Houtwal (ANLB)	1	1	1
Kruidenrijke rand (Eco)	5	1	0,5
Ecologisch slootbeheer (Eco)	1	0,5	1

De interactiefactoren worden toegepast als percentages boven op de basisvergoeding. In tabel 3 is dit op basis van bovenstaande voorbeeldtabellen uitgewerkt.

Figuur 12 Voorbeeld ecologisch slootschonen in combinatie met andere maatregelen

In figuur 12 wordt een sloot ecologisch beheert. Aan de ene kant van de sloot ligt een houtwal met daarnaast een kruidenrijke rand. Aan de andere kant van de sloot alleen een kruidenrijke rand.

Tabel 3 Voorbeeld maatregelen, interacties en bijbehorende vergoedingen

Pakket	Kostenniveau (fictief)	Basis-vergoeding	Factor o.b.v. interactie	Vergoeding incl. bonus	Bonus
Houtwal (ANLB)	€ 100,00	€ 100,00	1	€ 100,00	€ 0,00
Kruidenrijke rand naast ecologisch slootbeheer	€ 200,00	€ 180,00	1,2	€ 216,00	€ 36,00
Kruidenrijke rand naast houtwal	€ 200,00	€ 180,00	1,15	€ 207,00	€ 27,00
Ecologisch slootbeheer naast houtwal	€ 50,00	€ 48,00	1	€ 48,00	€ 0,00
Ecologisch slootbeheer naast kruidenrijke rand	€ 50,00	€ 48,00	1,1	€ 52,80	€ 4,80

Wanneer een maatregel zodanig gesitueerd is ten opzichte van meerdere andere maatregelen en daarmee een extra positief effect heeft kan een maatregel meermaals een bonus opleveren. In bovenstaand voorbeeld worden alle mogelijke bonussen toegepast. Dit alleen al voor het doel biodiversiteit.

Voor alle doelen (bodem, water, klimaatmitigatie, klimaatadaptatie, biodiversiteit & landschap) worden de berekeningen uitgevoerd, zodat een bedrijfsscore (vergoeding) per

doel ontstaat. Aangezien een maatregel tenminste kostendekkend moet zijn, ook al draagt hij maar bij aan één doel zou het stapelen tot grote overcompensatie leiden. Hier zal dus voor gecorrigeerd moeten worden. Daarentegen is het om de prikkel op de juiste maatregelen te leggen wel weer gewenst om die maatregelen extra te stimuleren die meerdere doelen dienen. Om het ene effect te corrigeren en het andere gewenste effect te creëren wordt een overall bedrijfsscore berekend o.b.v. een gewogen somming van de punten per doel. Uitgangspunt is een gelijk gewicht voor ieder doel. In het gebiedsproces kunnen per doel gewichten aan de doelen gehangen worden waarmee extra accenten gelegd kunnen worden op gebied specifieke doelen.

Deelgebiedsplan

Het geheel is meer dan de som der delen. De samenhang tussen maatregelen houdt niet op bij de grenzen van het bedrijf. Door de maatregelen tussen bedrijven ook af te stemmen ontstaat niet alleen een hogere effectiviteit, maar de maatregelen van de buurman ook mee te laten rekenen in voor de bonusbepaling ontstaat door samenwerking en coördinatie ook financiële meerwaarde voor de individuele boer. Deze extraoptie is alleen goed mogelijk wanneer sturing door een gebiedspartij plaatsvindt.

Zoals bij de uitgangspunten is verwoord is het voor een agrarisch ondernemer belangrijk om per maatregel inzichtelijk te hebben wat het hem / haar oplevert (€). Het systeem zoals hierboven beschreven is 'onder de motorkap' vrij complex. Het is echter modulair opgebouwd waardoor er ook stappen/functionaliëit die het systeem meer doelgericht maken niet toegepast worden in een uiteindelijk toe te passen puntensysteem. Daarnaast is het systeem zo ontworpen dat bij iedere intekening / wijziging dit wel live door kan rekenen⁶ zodat de agrarisch ondernemer wel direct het financiële effect van een wijziging ziet.

6.4 Regionale sturing en rol collectieven

Wanneer de afstanden en interactiefactoren waarop het puntensysteem is gebaseerd goed onderbouwd⁷ zijn en het systeem gekalibreerd is, dan werkt het systeem grotendeels zelfsturend. Immers wanneer de maatregelen in de juiste samenhang op de juiste plek worden gesitueerd levert dit de maximale vergoeding op. De vraag is dan of dit ook een optimum is tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en vergoeding. Het kan zo zijn dat een boer genoeg neemt met een lagere vergoeding dan de maximale, maar waarbij de combinatie van maatregelen en locatie beter inpasbaar is in de bedrijfsvoering. Ook deze kalibratie van het systeem zal, op basis van deelnamebereidheid in relatie tot hoogte vergoedingen, uitgevoerd moeten worden.

Een zelfsturend systeem vereist een simpele gebruikersinterface waarin de agrarisch ondernemer zijn bedrijfsplan kan intekenen en kan invullen. De ondernemer kent zijn / haar bedrijf het beste. Het is echter goed mogelijk dat deze ondernemer over onvoldoende kennis en vaardigheden beschikt. Kennis van biodiversiteit & landschap, bodem, water en klimaatmaatregelen in relatie tot de bedrijfsvoering. Daarnaast kent de ondernemer het bedrijfsplan van de buurman niet. Ook bij een zelfsturend systeem is daarmee voor het optimale rendement nog enige vorm van begeleiding en bedrijfsadvies nodig. In hoofdlijnen zijn hier vier varianten in denkbaar:

⁶ Vanwege het pilotgehalte is dit live doorrekenen en koppelen aan de SCANICT niet geïmplementeerd. Wel is de volledige functionaliteit buiten SCANICT geprogrammeerd. In de pilot wordt gewerkt met shape exports uit SCANICT op basis waarvan het script rekenwerk uitvoert.

⁷ Welke vorm van onderbouwing uiteindelijk zwaar genoeg is om EU conforme betalingen en juridische houdbaarheid te verkrijgen zal verder uitgewerkt moeten worden.

- Aanvraagbegeleiding met vrijblijvend advies
- Stimulerend advies
- Goedkeurende advies
- Het collectief als eindbegunstigde

Ad A. Aanvraagbegeleiding met vrijblijvend advies

Het collectief treedt vooral ontzorgend op richting de agrariër. Het collectief zorgt voor de agrariër dat het bedrijfsplan technisch gezien klopt en ondersteunt bij het uitwerken van het bedrijfsplan en dient het plan namens de agrariër in. Doordat het collectief dit voor veel meer agrariërs doet en hiervoor ook toegerust en opgeleid is, zal er ook indirect advies tijdens het gesprek gegeven worden. Dit advies kan de agrariër vrijblijvend tot zich nemen en wel of niet opvolgen. Een optie kan zijn om de agrariër zelf de keuze te laten de aanvraag te laten begeleiden door het collectief, of dit zelf te doen of een adviseur (accountant of bedrijfsadviseur) naar keuze te laten doen. Deze vorm van bedrijfsadvisering is laagdrempelig, voor iedereen toegankelijk, kent lage uitvoeringskosten en biedt de mogelijkheid tot advisering op bedrijfsniveau. Het collectief wordt niet gezien als een 'regionale RVO'. Door deze vorm van sturing is er echter geen mogelijkheid tot sturing op gebiedsniveau, er is geen samenhang met de maatregelen op het bedrijf van de buurman. Dit samen met de sterke mate van vrijblijvendheid maakt dat mogelijk nog niet het optimum tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en doelrealisatie bereikt wordt. Het vrijblijvende advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen.

Ad B. Stimulerend advies

Bij het stimulerende advies begeleidt het collectief niet alleen de agrariër. De bonus verkregen over de maatregelen, vanwege de ligging op de juiste plek kan alleen verkregen worden wanneer de ondernemer zich laat adviseren door het collectief *en* dit advies ook opvolgt. Bij deze vorm van sturing is het collectief adviseur en heeft ze de ondernemer ook wat extra's te bieden in de vorm van een financiële plus (bonus op de eco-regelingspremie). Zogenaamde 'free riders' komen dan niet in aanmerking voor de bonus en kunnen enkel de kale vergoeding voor eco-regeling maatregelen (gebaseerd op inkomstenderving en kosten voor bovenwettelijke activiteiten) ontvangen. Daarmee blijven de eco-schema's toegankelijk voor iedere ondernemer en is er geen sprake van gedwongen winkelnering bij het collectief, maar is er toch mogelijkheid om in de planvorming een hoger optimum tussen inpasbaarheid in de bedrijfsvoering en doelrealisatie te bereiken. De vraag is of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief. Het advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen.

Ad C. Goedkeurende advies

Bij het goedkeurende advies begeleidt het collectief niet alleen de agrariër, het collectief moet goedkeuring geven aan het bedrijfsplan om in aanmerking te kunnen komen voor de volle eco-regeling premie. Het collectief geeft dus toegang tot de eco-regelingen en levert daarmee een grote toegevoegde waarde voor de agrariërs die mee (willen) doen. Zogenaamde 'free riders' komen dan niet in aanmerking voor eco-regeling maatregelen. Hierdoor is er sterke sturing in de planvorming mogelijk. Een eventuele bonus kan hier

achterwege blijven doordat de bonus verdisconteert zit in het gegeven dat je door het advies op te volgen toegang krijgt tot de eco-regelingen. Hoewel eco-regelingen met deze variant nog steeds vrijwillig zijn en ook voor iedereen toegankelijk zijn, komt dit laatste wel in het gedrang. De vraag is hier nog sterker dan bij het stimulerende advies of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief. Het goedkeurende advies kan in de uitvoeringsfase voortgezet worden door het collectief een adviserende rol te geven in een vorm van kwaliteitsschouw en kennisuitwisseling, bijvoorbeeld door studiegroepen te faciliteren rond specifieke eco-regeling maatregelen waarbij deelname al dan niet verplicht gesteld wordt.

Ad D. Het collectief als eindbegunstigde

Bij het collectief als eindbegunstigde geldt dat de sturing niet alleen goedkeurend aan de voorkant in de planvorming zit, maar tevens controlerend en waar nodig sanctionerend in de uitvoeringsfase. Deze rol is vergelijkbaar met de huidige rol in het ANLB. De vraag is nog sterker dan bij het goedkeurende advies of deze rol gegund wordt aan het collectief en wat dit doet met het imago van het collectief.

Keuze voor het gebiedsplan

Bij de uitvoering van dit gebiedsplan zijn betrokken de agrariërs die hun bedrijf of een deel daarvan binnen de begrenzing van dit gebiedsplan hebben liggen. Daarnaast is het collectief Midden Groningen betrokken in de planvorming. Daarbij wordt gewerkt volgens variant A: Aanvraagbegeleiding met vrijblijvend advies.⁸ Op basis van de maatregelen set die door middel van het gebiedsproces tot stand is gekomen worden deelnemers aan de pilot geworven. Om het punten- en sturingssysteem te kunnen testen in de pilot zal gezocht worden naar clusters van bedrijven die dicht bij elkaar liggen. Dit wordt in deelgebiedsplannen nader uitgewerkt.

⁸ In de pilot is het feitelijk zo dat het collectief ook de betalingen en controles uitvoert aangezien de geldstroom voor het POP project via het collectief loopt. Om de pilot zo 'echt' mogelijk te laten lijken wordt zoveel mogelijk vanuit de gekozen rol geopereerd.

7. LITERATUURLIJST & RAPPORTEN

- Bestemmingsplan Buitengebied, Gemeente Loppersum, 2013
- Omgevingsvisie Provincie Groningen, 2016-2020
- Waterbeheerprogramma Noorderzijlvest 2016-2021
- Vogels op boerenland en slapersdijk in Noord-Groningen, Landschapsbeheer Groningen 2012
- Deltaplan Biodiversiteitsherstel, december 2018
- Landschapsontwikkelingsplan Regio Noord, Landschapsbeheer Groningen
- Vogels op boerenland en slaperdijk in Noord-Groningen, Landschapsbeheer Groningen, oktober 2012
- Pilot Natuur- en Landschapsnorm, WUR 2014
- Groot, Hinke de; POP3-gelden in de praktijk in NoordNederland, Groningen 2019

8. BIJLAGES

8.1 Uitwerking maatregelen

Eco-regeling

Naam van maatregel	Sabbatical Year
Beschrijving van de maatregel	Inzaaien in het voorjaar of (bij voorkeur) in het najaar met een groenbemester. Bemesten is toegestaan. Chemische onkruidbestrijding is enkel mogelijk conform het Protocol gebruik herbiciden open akkerland bij agrarisch natuurbeheer Groenbemester niet doodspuiten. Hakselen of klepelen. Er wordt geen gewas geoogst.
Bijdrage aan GLB doel(en)	Gericht op bodemkwaliteit, klimaat.
Financiële onderbouwing	Grondbewerking € 70.- Zaadbedbereiding € 100.- Zaaien € 100.- Zaaizaad € 150.- Verniet. vegetatie € 200.- Gederfde graan 1000.- Gederfde stro 250.- Vergoeding 2300.- per hectare
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid maatregel	Goed. Zichtbaar op het land.
Motivatatie plek in groene architectuur toekomst GLB	Deze maatregel past in alle gebieden en is specifiek gericht op die gebieden waar intensief en met hoog-salderende gewassen gewerkt wordt.
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	
Verwachting deelnamebereidheid	Door goede vergoeding animo. Het is nog nieuw om geen rendement te behalen. Vooral voor pootgoedboeren.

Naam van maatregel	Bloemrijke akkerrand (onbereden)
Beschrijving van de maatregel	Vanaf de slootkant een rand van 3 meter (inclusief teeltvrije zone) die ingezaaid wordt met mengsel. De rand is minimaal aanwezig van 15 mei tot 1 september. Tijdens/na oogst van het hoofdgewas kan de rand gemaaid worden. 3 meter breed of meer Niet bemesten, geen chemie toepassen De volle randbreedte inzaaien, inclusief de teeltvrije zone De rand mag niet bereden worden De rand mag ook als scheiding tussen 2 gewassen in. Voor de pilot in de uitvoering geldt de rand 1 jaar
Bijdrage aan GLB doel(en)	Gericht op waterkwaliteit, gericht op natuur en landschap, gericht op biodiversiteit.
Financiële onderbouwing	90.- Ploegen 70.- Zaaibereiding 100.- Zaaien 300.- Zaaizaad 1000.- Grondkosten 1250 Gederfde inkomsten graan/stro Vergoeding 2200.- per hectare
Weegfactoren van de maatregel (passend in puntensysteem)	
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid maatregel	Goed. Zichtbaar en controleerbaar.
Motivatieflek in groene architectuur toekomst GLB	In de eco-laag. Als verplichting in de conditionaliteit is er op dit moment geen draagvlak bij boeren. Betreft dure grond die uit productie gehaald wordt.
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	Betreft een kwalitatief sterke maatregel die samenhangt met KRW (Waterschappen)
Verwachting deelnamebereidheid	Goed. Al enige jaren heeft het waterschap deze maatregel gepromoot

Naam van maatregel	Akkerrand bereden
Beschrijving van de maatregel	De rand mag bereden worden De rand mag niet bemest worden. Er vindt geen chemische gewasbescherming plaats, tenzij dit aangevraagd is bij het CMG (protocol) De grasrand is tenminste 3 meter tot maximaal 12 meter. De rand is ingezaaid met zwenkgras, sportveldmengsel, kruipende klaver oid. De vegetatie moet kort gehouden worden. In de pilot 1 jaar.
Bijdrage aan GLB doel(en)	Gericht op waterkwaliteit, klimaat (CO2 vastlegging)
Financiële onderbouwing	Kosten gebaseerd op 1 jaar. Ploegen 90.- Zaaibereiding 70.- Zaaien 100.- Zaaizaad 300.- Maaien 300.- Afvoeren 150.- Totale onkosten 1010.- Vergoeding € 1000.- per hectare.
Weegfactoren van de maatregel (passend in puntensysteem)	
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid maatregel	Goed. Te zien vanaf de weg.
Motivatieflek in groene architectuur toekomst GLB	Gericht op verhoging van de waterkwaliteit. Kan ook specifiek ingezet worden in bepaalde gebieden, in samenwerking met waterschappen.
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	
Verwachting deelnamebereidheid	Goed, vooral gebruikt op de wendakkerskant om te draaien.

Naam van maatregel	Gefaseerd slootschonen
Beschrijving van de maatregel	Gemiddeld 50% van de <u>ingetekende</u> sloten moet jaarlijks worden geschoond. (minimaal 40% tot maximaal 60%) Schonen mag in de lengte (tot in het midden van het water), de breedte of om het jaar, dan wel eens in de drie jaar.. Schonen gebeurt met een open maaikorf Het maaisel moet binnen 3 weken na het schonen afgevoerd zijn.
Bijdrage aan GLB doel(en)	Vooraf gericht op de biodiversiteit rond de sloot: rietvogels, maar ook schuilplaats voor wild. Geeft in het open gebied een goede overbrugging.
Financiële onderbouwing	De berekening is voorgesteld op 0.15 cent per strekkende meter op de ingetekende sloten. De vergoeding is wellicht gericht op arbeidskosten (en verlichting).
Weegfactoren van de maatregel (passend in puntensysteem)	
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid maatregel	Goed
Motivatieflek in groene architectuur toekomst GLB	Bijzonder goede maatregel op het gebied van ecologie, maar ook een risicovolle (afwatering in gevaar?) Invloed op gewassen.
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	
Verwachting deelnamebereidheid	Laag. De vergoeding is erg laag. Bij kleine onregelmatigheden kan een korting op de betalingsrechten zorgen voor forse onkosten.

Naam van maatregel	Bodemgraan (Vogelgraan gevolgd door groenbemester)																
Beschrijving van de maatregel	Er wordt een graangewas ingezaaid Inzaaihoeveelheid zaad van maximaal 190 zaden per m2. Inzaaien op regels met een afstand van minimaal 19 centimeter. Er mag één keer met herbiciden gespoten worden. Mechanische onkruidbestrijding is toegestaan na inzaaien. Eventuele vogelnesten vooraf lokaliseren en markeren. Gebruik van insecticide is niet toegestaan!!! Geen sleepslangbemesting. Na de oogst (!) van de graan wordt de groenbemester gezaaid. .																
Bijdrage aan GLB doel(en)	In het voorjaar gericht op broedvogels en wild. In het najaar zorgt de groenbemester voor bodem en klimaat.																
Financiële onderbouwing	Kosten <table> <tr><td>Ploegen</td><td>90.-</td></tr> <tr><td>Zaaibereiding</td><td>70.-</td></tr> <tr><td>Zaaien graan</td><td>100.-</td></tr> <tr><td>Zaaizaad</td><td>300.-</td></tr> <tr><td>Zaaien groenbm.</td><td>100.-</td></tr> <tr><td>Zaaizaad</td><td>300.-</td></tr> <tr><td>Totaal onkosten</td><td>960.-</td></tr> <tr><td>Gederfde ink</td><td>500.-</td></tr> </table> Vergoeding is 1000.- per hectare.	Ploegen	90.-	Zaaibereiding	70.-	Zaaien graan	100.-	Zaaizaad	300.-	Zaaien groenbm.	100.-	Zaaizaad	300.-	Totaal onkosten	960.-	Gederfde ink	500.-
Ploegen	90.-																
Zaaibereiding	70.-																
Zaaien graan	100.-																
Zaaizaad	300.-																
Zaaien groenbm.	100.-																
Zaaizaad	300.-																
Totaal onkosten	960.-																
Gederfde ink	500.-																
Weegfactoren van de maatregel (passend in puntensysteem)																	
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid	Goed.																
Motivatie plek in groene architectuur toekomst GLB	Geschikt voor alle gebieden, niet alleen ANLb, gecombineerd met groenbemester is een prestatie voor boer om bodemverbetering te doen.																
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	Is een lichtere variant van Vogelgraan uit het ANLb.																
Verwachting deelnamebereidheid	Goed.																

8.2 Agro-, milieu-, klimaatmaatregelen

Naam van maatregel	Korte titel van de maatregel
Beschrijving van de maatregel	Beschrijving van de maatregel (vereisten)
Bijdrage aan GLB doel(en)	Geef een duidelijke onderbouwing voor deze compensaties. Te denken valt aan: Hoeveel opbrengstderving? Hoeveel extra tijd om maatregelen bij te voeren, uit te werken? Welke kosten zijn ermee gemoeid?
Financiële onderbouwing	Welke vergoedingen zijn er nodig om de maatregelen uit te voeren. Uitwerking en van een berekening per maatregel hoeveel compensatie nodig zou zijn. Geef een duidelijke onderbouwing voor deze compensaties.
Weegfactoren van de maatregel (passend in puntensysteem)	
Controleerbaarheid en verifieerbaarheid maatregel	
Motivatiefactor in groene architectuur toekomst GLB	
Samenhang met maatregelen uit andere lagen van de groene architectuur	
Verwachting deelnamebereidheid	

8.3 Regionale sturing

8.3.1 Denkbeelden over GLB na 2020 (2021)

Iedere ondernemer moet de kans krijgen om een bijdrage van betekenis te leveren aan milieu-, klimaat- en biodiversiteitsdoelstellingen (het leveren van eco-diensten). Er is een budget voor directe betalingen beschikbaar binnen de eerste pijler van het GLB. Hoe groot het aandeel voor de eco-regelingen wordt is nog onduidelijk. Dit kan een groeimodel zijn.

Er zijn gebieden waar meer doelen te realiseren zijn dan andere, echter in alle gebieden ligt een opgave en liggen ook kansen. Dit kan inhouden dat in verschillende gebieden de keuzemenu's soberder of uitgebreider zijn. Afhankelijk van de bedrijfsvoering en regionale/lokale omstandigheden zoals bodem, waterhuishouding, biodiversiteit, natuur en landschap zal de ondernemer de afweging maken (kosten/baten) mee te doen aan maatregelen in de eco-regelingen. De menu's zouden zo vormgegeven moeten zijn dat de eco-regelingspremies daar neerdalen waar ze het meest effectief zijn.

Het leveren van eco diensten moet een keuze voor de ondernemers zijn en geen verplichting.

De ondernemer bepaalt uiteindelijk welke eco-diensten hij uiteindelijk wel en niet wil of kan leveren. Zowel het deelnemen aan eco-regelingen als ANLb blijft een vrijwillige keuze. In het ANLb ligt de bevoegdheid om te bepalen of een pakket wel of niet wordt afgesloten bij het agrarisch collectief (binnen de kaders van het NBP en de subsidiebeschikking). Hier is voor agrariërs daarom sprake van een vorm van verplichte advisering en lidmaatschap wanneer hij / zij vrijwillig kiest voor agrarisch natuurbeheer. Bij eco-regelingen is het streven om ondernemers zoveel mogelijk gelijke kansen te geven. De ondernemer kan zich laten adviseren en laten sturen om op bedrijfs- en (deel)gebiedsniveau het maximale doelbereik te realiseren. Dit mag geen verplichting zijn, ook ondernemers die zich niet wensen te laten adviseren zullen toegang tot de eco-regelingen moeten kunnen krijgen. Wel is het van belang het systeem van regionale sturing zo aantrekkelijk te maken dat agrariërs zich graag laten adviseren en sturen. Ofwel, voor optimaal doelbereik is een stimulerend systeem nodig.

Boeren en tuinders die wat extra's doen mogen hier extra voor beloond worden. De tijd heeft geleerd dat door op regionale (landschaps)schaal samen te werken en maatregelen / activiteiten af te stemmen de effectiviteit verhoogd wordt. Door het systeem voor eco-regelingen aantrekkelijk te maken bij gebiedssamenwerking (regionale afstemming (horizontaal in een gebied) en afstemming tussen eco-regelingsmaatregelen en ANLb maatregelen (verticaal binnen de groenblauwe architectuur van het GLB)) zouden diensten op een hoger niveau dan alleen de gederfde inkomsten en uitgevoerde bovenwettelijke activiteiten beloond moeten kunnen worden.

De nieuwe GLB periode dient ingezet te worden als een transitieperiode. Het nieuwe GLB gaat in per 1 januari 2022 (mogelijk pas 2023) en kent een looptijd van 7 jaar. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de voorwaarden en beloningen voor maatschappelijke prestaties ook 7 jaar gelijk zijn. De verdeling van budgetten binnen de eerste pijler (tussen conditionaliteit en eco-regelingen) en tussen de twee pijlers zou binnen de periode van 7 jaar moeten kunnen verschuiven van een groter aandeel basispremie naar meer doelgerichte inzet via eco-regelingen en/of ANLB. Het systeem dat in de Hoe? Zo! pilot wordt toegepast kan gezien worden als een stip op de horizon gezet voor 2027. De eerste jaren van het GLB kunnen benut worden om zowel boeren, boerenorganisaties (collectieven) als overheden en uitvoerende diensten voor te bereiden op een groener en sterker geregionaliseerd en geoptimaliseerd GLB.

8.3.2 Uitgangspunten en overwegingen bij groene architectuur

Onderstaand enkele algemene uitgangspunten, aannames en standpunten gevolgd door overwegingen en conclusies t.a.v. de verschillende lagen van het toekomstig GLB. Deze conclusies per laag hebben als uitgangspunt / kader gediend voor de verdere uitwerking van het puntensysteem.

Algemene uitgangspunten / aannames:

- Het nieuwe GLB kent een gelaagde architectuur met in de eerste pijler (o.b.v. hectarebedrag) conditionaliteit (verplicht voor lidstaat en boer) en eco schema's (verplicht voor lidstaat, vrijwillig voor boer) en tweede pijler agromilieu klimaatmaatregelen (verplicht voor lidstaat, vrijwillig voor boer)
- Om uitvoeringslasten te beperken is het wenselijk één systeem te hanteren. Dit wil niet zeggen dat het keuzemenu aan vergroeningsmaatregelen over heel Nederland gelijk moet zijn. Op basis van een gevoerd gebiedsproces kan het systeem gevoed worden met inhoud (welke maatregelen kwalificeren voor beloning in een specifiek gebied). De

schaal van gebieden dient hierbij niet te groot, maar zeker ook niet te klein te zijn. Gezocht zal moeten worden naar gebieden die een eenheid vormen o.b.v. opgaven, kansen, bodem- of landschapstype, etc.

- Het streven is meer synergie te krijgen tussen de maatregelen in pijler 1 (conditionaliteit en eco schema's) en pijler 2 (agro-milieu-klimaat-maatregelen)
- Synergie tussen pijler 1 en pijler 2 zou extra beloond moeten worden (buurbaarheid en positief neveneffect van maatregelen die gunstig gesitueerd zijn ten opzichte van elkaar).
- Om in aanmerking te komen voor beloning vanuit eco-schema's zullen maatregelen individueel ook een bijdrage moeten leveren aan milieu, klimaat en/of biodiversiteitsdoelen.
- Het huidige ANLb systeem blijft in principe ongewijzigd en kan geïntegreerd worden in het puntensysteem.
- Een agrarisch ondernemer maakt een bedrijfsplan en kijkt niet naar wat in welke laag van het GLB valt. Het totaalplaatje moet passen bij het bedrijf en de ondernemer.
- Voor een agrarisch ondernemer is het belangrijk om per maatregel inzichtelijk te hebben wat het hem / haar oplevert (€). Dit vraagt om een maatregelenaanpak en niet om een indicator aanpak. Het beperkt daarmee mogelijk wel de ondernemersvrijheid. Daarentegen kunnen verschillende maatregelen opgenomen worden waar de ondernemer uit kan kiezen.

Conditionaliteit

Overwegingen

- De keuzes die gemaakt worden voor de invulling van de conditionaliteit kunnen er toe leiden dat in het ene gebied de impact van de conditionaliteit hoger is dan in het andere gebied. Dit is niet gewenst, het is niet wenselijk om de toeslag per hectare voor conditionaliteit regionaal te differentiëren. Belangrijk is dus het effect van de verzwaarde conditionaliteit voor iedere ondernemer zoveel mogelijk gelijk te laten zijn (level playing field)⁹. De duurzaamheidswinst kan veel beter o.b.v. een gebiedsgericht keuzemenu in de eco-regelingen gerealiseerd worden. Mogelijk kan op onderdelen op gebiedsniveau (bijvoorbeeld o.b.v. het gebiedsproces) invulling gegeven worden aan de vereisten voor de versterkte conditionaliteit.
- Het voldoen aan de voorwaarden uit de verzwaarde conditionaliteit is voor iedereen die gebruik wil maken van steun uit het GLB een voorwaarde. Hierdoor kan in de conditionaliteit geen/weinig maatwerk en sturing plaatsvinden, behoudens de mogelijkheid tot regionale invulling van de conditionaliteit. Met de versterkte conditionaliteit wordt de basiskwaliteit milieu, biodiversiteit, klimaat verhoogd.
- Fouten / overtredingen geconstateerd binnen de conditionaliteit zullen hun doorwerking hebben in andere lagen. Dit is momenteel bij het ANLb ook zo. Indien deze fouten volledig los staan van het effect van een eco-schema (of ANLb) maatregel is dit een onwenselijke situatie. Indien een tekortkoming in de conditionaliteit ook een negatieve uitwerking heeft op de eco-schema (of ANLb) maatregel zal doorwerking wel plaats moeten vinden. Het is daarmee dus niet mogelijk om het puntensysteem onafhankelijk van de conditionaliteit te laten functioneren.

⁹ In dit geval gaat het alleen nog maar om een level playing field binnen Nederland. Daarnaast speelt natuurlijk ook de invulling van de conditionaliteit in de overige lidstaten.

- Door de mogelijke verbinding tussen conditionaliteit en een puntensysteem voor de eco-regelingen kom de uitvoerende partij van het puntensysteem dicht bij de huidige rol van RVO.
- Het huidige GLB systeem is gericht op een individuele subsidierelatie. In de nieuwe voorstellen is nog geen ruimte voor een collectieve aanpak ook in de eerste pijler van het GLB. Dit is wel de inzet van Nederland in de EU discussie.

Conclusies conditionaliteit

Door het ontbreken van sturingsmogelijkheden in de conditionaliteit heeft het weinig / geen toegevoegde waarde om de conditionaliteit onderdeel uit te laten maken van een puntensysteem t.a.v. de planvorming op bedrijfsniveau en in de waardering van de eco-schema's. We laten het daarmee buiten het puntensysteem vallen. Bij de bedrijfsplannen wordt er van uit gegaan dat voldaan wordt aan de eisen uit de conditionaliteit. In de uitvoering zal er waarschijnlijk nog wel een verbinding gelegd moeten worden om het hele systeem EU conform te maken en minsten zo belangrijk ook efficiënter te laten zijn, bijvoorbeeld t.a.v. de controle. De vierdeling / categorisering van de conditionaliteit (Klimaat, Water, Bodem en Biodiversiteit & Landschap) biedt een goede kapstok voor verdere uitwerking van een puntensysteem.

Agromilieu klimaatmaatregelen (ANLb)

Overwegingen

Hoewel het continueren van het huidige ANLb systeem geen voorwaarde is, is dit wel de meest reële optie. Het huidige systeem draait pas sinds 2016. Het ANLb systeem kenmerkt zich door:

- Collectief als eindbegunstigde
- Overeenkomst tussen collectief en boer
- Planvorming en uitvoering liggen bij collectief
- Op gebiedsniveau afrekenen op resultaat (ha leefgebied) en niet op output (ha kruidenrijk)

(Lichte) onderdelen van het ANLb worden mogelijk al vervangen door voorwaarden in de conditionaliteit of door keuzemaatregelen in de eco-schema's. Bij het 'afdalende van maatregelen naar een andere laag' (bijv. legselbeheer naar eco-schema's, of component inkomstenderving uit een akkerrand naar conditionaliteit en/of eco-schema's) is het omwille van doelbereik wel van belang nadere eisen aan het beheer of bijvoorbeeld het inzaaien van specifieke mengsels te stellen en sturing te houden op de locaties van de maatregelen zodat activiteiten in de diverse lagen ruimtelijk wel op elkaar aansluiten.

Conclusie ANLB

Behoud van het ANLb wordt gehanteerd als uitgangspunt (met waar mogelijk verbeteringen). Om meer synergie tussen pijler 1 en pijler 2 te realiseren vraagt dit om een aanpak binnen het puntensysteem waarbij er een (financiële) prikkel ontstaat wanneer maatregelen op elkaar zijn afgestemd. Dit houdt concreet in dat:

- Planvorming op gebieds- en bedrijfsniveau verweven tussen pijler 1 en pijler 2.
- Uitvoering (uitbetaling) pijler 1 en pijler 2 gescheiden. Dit zegt nog niets over de rolverdeling binnen de uitvoering.

Eco schema's

Overwegingen

- Lichte maatregelen uit het huidige ANLb (2016 – 2021) zouden een plek kunnen krijgen onder de Eco-regelingen. De ruimtelijke configuratie is wel van belang voor o.a. doelsoorten of waterkwaliteit.
- Eco- regelingen kunnen ingezet worden als schakel tussen de basis (conditionaliteit) en relatief dure maatregelen in pijler 2.
- Hoewel eco- regelingen als 'beheer light' laag beschouwd worden kunnen ze ook gezien worden als een 'behoud' laag van het GLB, waarbij pijler 2 dan meer gezien kan worden als een beheer / danwel ontwikkeling laag.
- Eco- regelingen worden uitbetaald als een bedrag per hectare / hectaretoeslag voor doelgerichte maatregelen. Dit vraagt om een systeem dat bedrijfsmanagementmaatregelen, punt, lijn en vlakmaatregelen optelbaar maakt en weet te vertalen naar een toeslag per hectare.
- Eco- regelingen worden uitbetaald als een toeslag per hectare. De maatregelen an sich moeten bovenwettelijk zijn. De Nederlandse inzet in de EU discussie is dat het gaat om Europees bovenwettelijke activiteiten en niet per definitie ook om Nationale of regionale bovenwettelijkheid.
- Betaling in de eco-schema's wordt verleend:
 - hetzij als aanvullende betaling bij de basisinkomenssteun
 - hetzij als betaling om de begunstigten geheel of gedeeltelijk te vergoeden voor de extra kosten en de gederfde inkomsten als gevolg van de aangepane verbintenissen

Conclusie

Het puntensysteem richt zich t.a.v. de waardering en uitbetaling op de eco- regelingen. In de planvorming zal afstemming op de agro-milieu-klimaatmaatregelen (ANLb) die uitgevoerd worden als tweede pijler nodig zijn om tot een groter effect te komen. Bij een gunstige ruimtelijke configuratie van maatregelen tussen eco- regelingen en tweede pijler beheermaatregelen (ANLb) o.b.v. toegevoegde waarde van nabuurschap van maatregelen zou dit een plus op moeten leveren op de waardering / puntentoekenning in de eco-regelingen. Dan ontstaat een financiële prikkel voor de ondernemer om meer kwaliteit te realiseren. Het is daarnaast ook van belang op zoek te gaan naar andere dan financiële prikkels zoals dierenwelzijn of plezier en genot boer.